

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

КУЛЬБАБСЬКА ОЛЕНА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 811.161.2'367.332.7

**ВТОРИННА ПРЕДИКАЦІЯ:
СЕМАНТИЧНА ТА МОРФОЛОГО-СИНТАКСИЧНА
ТИПОЛОГІЯ**

10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Чернівці – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант – доктор філологічних наук, професор
Гуйванюк Ніна Василівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри
сучасної української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор **Іваницька
Ніна Лаврентіївна,**
Інститут філології й журналістики
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри германської і слов'янської
філології;

доктор філологічних наук, професор **Загнітко
Анатолій Панасович,** Донецький національний
університет, завідувач кафедри української мови
та прикладної лінгвістики;

доктор філологічних наук, професор
Степаненко Микола Іванович,
Полтавський національний
університет імені В.Г. Короленка,
ректор, завідувач кафедри української
мови.

Захист відбудеться „25” листопада 2011 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 76.051.07 у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича за адресою: 58012, м. Чернівці, вул. М. Коцюбинського, 2, корп. 5, ауд. 230.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (58000, м. Чернівці, вул. Лесі Українки, 23).

Автореферат розісланий „21” жовтня 2011 року.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради,
доктор філологічних наук, професор

М. С. Скаб

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку синтаксичної науки увагу мовознавців привертають проблеми репрезентації семантичної структури речення формально-граматичними засобами. Це зумовлено намаганням уточнити таксономію синтаксичних одиниць на нових концептуальних чи методологічних засадах, унормувати граматичну термінологію. У цьому аспекті особливий інтерес становить предикація як категорія, що відображає своєрідність глибинних пропозитивних структур. Із типами предикації – первинної та вторинної – пов'язані найважливіші характеристики речення – його елементарність / неелементарність, моно- і поліпропозитивність.

Проблема вторинної предикації як індикатора простого речення асиметричної будови постійно привертала увагу лінгвістів, проте її розв'язання не мало системного характеру, залишаючись і нині дискусійним питанням теорії синтаксису. Зокрема, в україністиці засоби вторинної предикації досліджували в таких аспектах: 1) логіко-граматичному – як результат „скорочення” підрядних і простих речень у слова та звороти (М. Осадця, С. Смаль-Стоцький, В. Сімович та ін.); 2) психолого-граматичному – як другорядні (підрядні) присудки (О. Потєбня, Д. Овсянко-Куликовський та ін.); 3) структурно-семантичному: а) як відокремлені другорядні члени (Л. Булаховський, Б. Кулик, П. Дудик, В. Кононенко та ін.) або факультативні компоненти (Н. Іваницька); б) як напівпредикативні конструкції, що їм властива здатність розгортатися в самостійне речення (І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, М. Плющ та ін.); 4) семантикосинтаксичному – як вторинні синтаксеми, не зумовлені валентністю базового предиката (І. Вихованець, А. Загнітко, М. Мірченко, М. Скаб, М. Степаненко, В. Шинкарук та ін.); 5) когнітивному – як наслідок породження висловлення та його сприйняття (О. Мельничук, О. Леута, Т. Лутак та ін.); 6) дериваційному – як утворення, похідні від складного речення (К. Городенська). У формально-синтаксичному плані вторинну предикацію в ускладненому простому реченні (далі – ПР) здебільшого тлумачать як „додаткову предикативність” і широко досліджують на матеріалі різносистемних мов, зокрема: української (Л. Кадомцева, Є. Кротевич, А. Мойсієнко та ін.), російської (Л. Дмитрієва, О. Каминіна, П. Лекант та ін.), чеської (В. Граб'є, В. Матезіус, Р. Мразек та ін.), німецької (А. Арутюнов, Н. Дубровська, В. Коваленко та ін.), англійської (Ю. Єщенко, І. Карамішева, Н. Сазонова та ін.), французької (В. Банару).

Окремі дослідження присвячено розгляду вторинної предикації як структурнодинамічної основи комунікації (Ф. Бацевич, О. Жаборюк, І. Кокова, В. Курдюмов).

Актуальність теми дисертації зумовлена відсутністю комплексного аналізу неелементарного ПР в аспекті комунікативної діяльності й інформативної

структури, зважаючи на динамічні процеси редукції, компресії, модифікації, транспозиції тощо. На часі системний розгляд семантичних та морфологосинтаксичних варіантів вторинних предикатних і складних субстанціальних синтаксем як засобів оформлення, контамінації та введення додаткової інформації економними ресурсами вторинної предикації в межах того самого речення. Сучасна синтаксична наука потребує нової дефініції поняття предикації в аспекті когнітивної та мовленнєвої діяльності, оскільки інформація про позамовну дійсність невіддільна від свідомості, волі й комунікативних інтенцій мовця, від прагматичної спрямованості висловлення.

Актуальними залишаються також проблеми визначення місця та ролі явищ, що імплікують семантично достатні одиниці, установлення їхньої типології та наукової інтерпретації з позицій новітнього синтаксису.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація розкриває один із напрямів наукової теми кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича „Функціональні аспекти семантики різнорівневих одиниць української мови” (номер держреєстрації 0111U000721). Проблематика дослідження входить до держбюджетної наукової теми Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України „Функціонально-семантична типологія синтаксем у світлі сучасної української граматичної лексикографії” (УДК 811.161.2'367; номер держреєстрації 0111U000720). У річищі наукової проблематики з'ясовано лінгвальний статус вторинної предикації, запропоновано семантичну та морфологосинтаксичну типологію вторинних синтаксем в неелементарному ПР. Тему дисертації затвердили вчена рада ЧНУ (протокол № 1 від 22. 02. 2007 р.) та Наукова координаційна рада „Українська мова” Інституту української мови НАН України (протокол № 34 від 23. 11. 2006 р.).

Мета роботи – обґрунтування лінгвальної природи вторинної предикації, семантична та морфолого-синтаксична типологія, комплексний опис варіантів вторинних предикатних і складних субстанціальних синтаксем, а також неелементарних синтаксем, що виражають семантико-синтаксичні відношення перехідного типу.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати лінгвальний статус вторинної предикації як маркера асиметричності ПР і випрацювати предикаційну концепцію ускладненого ПР;
- 2) обґрунтувати поняття „елементарне / неелементарне” ПР у стосунку до предикації;
- 3) запропонувати методику наукового аналізу для об'єктивного розгляду специфіки неелементарних ПР, зважаючи на механізми предикації;

4) окреслити поняття предикатими, розглянути основні критерії розмежування її типів у поліпропозитивному ПР;

5) виокремити диференційні ознаки та моделі репрезентації основних і вторинних предикатем як складників макропредикатими в неелементарних ПР;

6) умотивувати роль вторинних предикатних синтаксем у семантикосинтаксичній структурі поліпропозитивного ПР; описати їхні релевантні ознаки та варіантні вияви;

7) схарактеризувати семантичні, морфологічні та морфолого-синтаксичні варіанти вторинних субстанціальних синтаксем у неелементарному ПР;

8) визначити специфіку семантичного наповнення та морфолого-синтаксичної диференціації вторинних синтаксем перехідного типу.

Об'єкт дослідження – вторинна предикація, що виражає вторинні семантикосинтаксичні відношення в неелементарному ПР.

Предмет дослідження – кваліфікативні характеристики, семантична та морфолого-синтаксична типологія вторинних синтаксем як маркерів вторинних семантико-синтаксичних відношень між вихідним і модифікованим елементарним ПР, а також потенційних суб'єктно-предикатних відношень у вторинній предикатемі.

Джерела фактичного матеріалу. Дослідження побудовано на реченнях, дібраних із художніх, публіцистичних і наукових текстів, усної народної творчості, розмовного мовлення. Нечисленні змодельовані приклади, мінімально достатні за структурою та набором компонентів, увиразнюють процеси ускладнення вторинних предикатних і субстанціальних синтаксем. Експериментальна картотека становить понад 50000 речень.

Методи дослідження. Для досягнення загальної мети й розв'язання поставлених завдань використано такі методи: описовий із прийомами наскрізного виписування і систематизації – для відбору й інтерпретації фактичного матеріалу; структурний – для аналізу специфіки простого ускладненого речення на основі зв'язків і семантико-синтаксичних відношень між основною та вторинною предикатемами; застосовано методики: безпосередніх складників – для визначення ієрархії елементів макропредикатими, синтаксичної трансформації – для виявлення синтаксичної та семантичної подібності і відмінності між простим неелементарним і складним реченнями через особливості їх видозмін; вичленовування різних предметних сфер – для диференціації основного та додаткового пропозитивного змісту.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше* запропоновано предикаційну концепцію ускладненого ПР, апробовано оригінальну методику аналізу його семантико-синтаксичної структури, на основі якої описано ієрархію та моделі предикатем, окреслено

типологію вторинних предикатних і субстанціальних синтаксем із синкретичним значенням.

Витлумачення семантично неелементарного ПР як синтаксичної конструкції в одному ряду з простим елементарним і складним (далі – СР) реченнями дає змогу комплексно схарактеризувати механізми формального та семантичного ускладнення реченнєвої структури засобами вторинної предикації, що її репрезентують численні семантичні, морфологічні та морфолого-синтаксичні варіанти неелементарних синтаксем. Запропонований підхід до витлумачення ускладненого ПР виходить за межі традиційного й охоплює всі вияви поліпропозитивності монопредикативних одиниць.

Зіставний аналіз типів предикації уможливив з'ясування лінгвального статусу вторинної предикації у взаємодії її формальних і семантичних параметрів, з огляду на специфіку функціональної динаміки, що розширює можливості семантико-синтаксичного моделювання ПР. *Новим* у роботі є системний опис та семантична й морфолого-синтаксична типологія мінімальних функціональних одиниць – вторинних синтаксем, установлення їх кореляцій із первинними (базовими) предикатними і суб'єктними синтаксемами в макропредикатах; *уперше* запропоновано класифікації синтаксем, утворених унаслідок різноманітних формально-семантичних співвідношень і трансформацій вихідних семантично елементарних ПР.

Практичне значення одержаних результатів. Зібраний та описаний у дисертації фактичний матеріал, концептуальні положення та висновки вже знайшли використання в теоретичних курсах „Сучасна українська літературна мова” (розд. „Синтаксис”), „Стилістика” (розд. „Граматична стилістика та її одиниці”), „Теорія перекладу” (розд. „Формально-семантичні співвідношення синтаксичних одиниць”), „Актуальні проблеми синтаксису та пунктуації” в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Матеріали дослідження покладені в основу спецкурсу „Вторинна предикація у структурі простого речення” та відображені в навчальному посібнику „Категорійна структура вторинної предикації : модульний курс” (Чернівці, 2010. – 268 с.) для магістрантів філологічного факультету ЧНУ. Фактологічна база дисертації може бути використана для написання праць із функціональної граматики, семантичного синтаксису і теорії мовленнєвої діяльності, створення яких відповідає новим завданням вищої гуманітарної освіти, підручників і посібників із синтаксису сучасної української мови, укладання словника синтаксем.

Особистий внесок здобувача полягає у випрацюванні предикаційної концепції, що ґрунтується на співвідношенні первинної і вторинної предикації у структурі речення, кваліфікації та типології вторинних синтаксем як маркерів вторинної предикації в неелементарному ПР. Усі праці написано одноосібно, за винятком двох, де авторові належать ідея та основне розв'язання проблеми.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки апробовано на 5 міжнародних наукових конгресах, симпозіумах (Чернівці, 2002; Львів, 2006; Оломоуць, Чехія, 2008; Клуж-Напока, Румунія, 2007, 2008); 28 міжнародних конференціях (Вінниця, 2006; Дніпропетровськ, 2007; Івано-Франківськ, 2000, 2003, 2007, 2009; Київ, 2001, 2008, 2010; Кіровоград, 2008, 2010; Краків, Польща, 2009; Миколаїв, 2009; Рівне, 2005; Рівне–Оломоуць, 2011; Харків, 2003, 2010; Хмельницький, 2007; Черкаси, 2005, 2007; Чернівці, 2000, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; Ялта, Крим, 2008) і 10 всеукраїнських (Житомир, 2002; Київ, 2007; Кривий Ріг, 2009; Луганськ, 2008; Ужгород, 2007; Херсон, 2002; Чернівці, 2000, 2001, 2003, 2008); на 3 всеукраїнських науковотеоретичних Граматичних читаннях (Донецьк, 2002, 2007, 2009); 4 всеукраїнських наукових семінарах (Черкаси, 2008; Чернівці, 2008, 2009, 2011). Загальну концепцію та результати дослідження обговорено на наукових семінарах (2006–2011 рр.) і засіданні кафедри сучасної української мови ЧНУ, де виконано роботу (протокол № 15 від 17. 06. 2011 р.).

Публікації. Проблематику та основні положення дисертації викладено в 55 роботах, із них – одноосібна монографія „Вторинна предикація у простому реченні” (36,7 ум.-др. арк.), 37 праць опубліковано у фахових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дослідження складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (607 позицій), основних лексикографічних праць та їх умовних скорочень (12 позицій) і списку джерел (108 найменувань). У чотирьох додатках до дисертації (14 сторінок) наведено порівняльні таблиці релевантних ознак первинних і вторинних предикатних синтаксем у неелементарному ПР, узагальнено кваліфікативні параметри основної та вторинної предикатом, схематично унаочнено їхню типологію. Повний обсяг реферованої роботи – 472 сторінки, із них 374 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, наукову новизну й методи дослідження; окреслено його об’єкт і предмет; сформульовано твердження, що винесені на захист; з’ясовано практичне значення роботи; подано джерела фактичного матеріалу; вказано на зв’язок теми дослідження з науковою проблематикою установи, де виконано роботу; зазначено особистий внесок автора та рівень апробації дисертації.

Перший розділ „**Вторинна предикація як динамічна основа мовленнєвої діяльності та мовних процесів: проблеми типології**” присвячений теоретичним засадам, на яких вибудовано роботу, зокрема випрацьовано предикаційну концепцію неелементарного ПР.

У *підрозділі 1.1* окреслено основні етапи вивчення проблеми вторинної предикації, указано на функціонально й конститутивно відмінні вияви ускладнення ПР.

У *підрозділі 1.2* наголошено, що найважливішим критерієм розмежування елементарних і неелементарних ПР слугує предикація як одна з трьох основних функцій висловлень (паралельно з номінацією і локалізацією), як акт породження пропозиції.

Первинна предикація репрезентує: 1) семантико-синтаксичну основу елементарного ПР, сформовану одним предикатом та зумовленими його семантикосинтаксичною валентністю іменниковими синтаксемами; 2) структурний центр (звичайно, мінімальну структурну схему) формально елементарного ПР.

Вторинна предикація виражає сукупність додаткових ознак, здебільшого особливого їх різновиду – семантики відношень (імпліцитних суб'єктнопредикатних і вторинних синкретичного типу). Вона притаманна: 1) формально та семантично неелементарним ПР; 2) опосередкованому формально-синтаксичному різновиду формально елементарного ПР (у разі заповнення його облігаторних позицій ознаковими іменниками, заповненості факультативних позицій і наявності певного контекстного оточення).

У *підрозділі 1.3* зацентровано, що ПР, ускладнені компонентами вторинної предикації, належать до асиметричних структур, формування яких зумовлюють такі основні чинники: 1) компонентний склад ПР (наявність факультативних поширювачів та ускладнювачів, що не входять до структурної схеми); 2) лексико-граматичні розряди слів та їхні ономасіологічні характеристики (прикметники, іменники-девербативи тощо): *Вибух розбудив хлопчика*; 3) характер семантики лексем (порівн.: *Лис – це сsaveць* і *Микола – такий лис!*); 4) актуальне членування: *Рече та стогне^T / ^RДніпр широкий* (Т. Шевченко); 5) комунікативні інтенції мовця.

Асиметричні ПР у дисертації витлумачено в трьох аспектах: 1) формальносинтаксичному як монопредикативні конструкції; 2) семантико-синтаксичному – як поліпропозитивні; 3) функціональному – як поліінформативні одиниці, що об'єднують основну та додаткову інформацію.

У *підрозділі 1.4* виокремлено семантичні класи базових, або первинних, предикатів (дії, процесу, стану, якості, кількості, локальності), узагальнено їхні релевантні ознаки та встановлено залежність способу ускладнення як від семантичної структури речення загалом, так і від типу предиката.

У *підрозділі 1.5* виявлено специфіку вторинних предикатних синтаксем – мінімальних функціональних синтаксичних одиниць, що є показниками згортання вихідної реченнєвої структури. Здебільшого такі синтаксеми

охоплюють дві частини: трансформоване в морфологічний іменник вихідне предикатне слово із семантикою дії, процесу, стану, якості та ін. й аналітичну синтаксичну морфемуприйменник, що маркує вторинні семантико-синтаксичні відношення між двома елементарними ПР.

На основі врахування кореляції базового предиката і синтаксем з неелементарним значенням встановлено такі параметри вторинної предикатної синтаксеми: 1) семантико-синтаксичні: наявність семантичних і морфологічних варіантів; пропозитивний потенціал; факультативність уживання; потреба „вертикального” контексту для реалізації семантики та валентності; метатекстовий характер; 2) функціональні: а) здатність до економії мовних засобів; б) актуалізація та експресивізація повідомлюваного; в) інтелектуалізація та урізноманітнення мовлення.

У другому розділі „**Основна і вторинна предикатема як репрезентанти суб’єктно-предикатних відношень у простому реченні**” запропоновано нову методику аналізу неелементарного ПР з огляду на ієрархію предикатем, що дає змогу: 1) формалізувати дослідження і мінімізувати суб’єктивізм в осмисленні його результатів; 2) описати вторинну предикацію як системне явище, 3) комплексно охопити експліцитні / імпліцитні суб’єктно-предикатні відношення у сфері ПР.

Предикатему схарактеризовано (*підрозділ 2.1.*) як одиницю семантичної структури ПР, що оформляє граматично акт думки та має такі ознаки, як суб’єктно-предикатна двочленність і пропозитивність у відображенні дійсності.

В елементарному ПР виокремлено **основну предикатему** [$P_1 S_1 - P_1$] – семантико-синтаксичну одиницю, що відображає мікросистему об’єктивних суб’єктно-предикатних відношень: *Федько* S_1 *припасовував* P_1 *дошки*.

У структурі ПР можуть функціонувати й компоненти, що маркують вторинну предикацію, зокрема: сурядні ряди членів речення та пояснювально-уточнювальні звороти: *Будьмо передусім скрізь українцями – чи то в своїй хаті, чи в чужій, чи то в своєму краї, чи на чужині* (М. Коцюбинський); напівпредикативні одиниці: *У генах твоїх, оповита блакитами, колись та озветься батьківська земля* (Т. Севернюк); вставні і вставлені: *Зрештою, за обсягом написаного Б. Грінченка найближчий до І. Франка (попри відмінність у рівні художнього обдарування)* (Із часопису). Згорнуті пропозиції в семантикосинтаксичній будові неелементарного ПР репрезентують також компоненти зі синкретичним значенням, які в його структурі посідають позиції прислівних і неприслівних поширювачів: *Духмяність хліба свіжого вдихаєш* (В. Зубар).

Неелементарні ПР репрезентують розгортання макропредикатемами (поєднання основної та вторинної предикатем) у кількох пропозиціях, між якими

встановлюються вторинні семантико-синтаксичні відношення: $\{[P_1 S_1 - P_1] \infty \text{ прич.} (P_2 S_2 - P_2)\}$ – **Від крону голова йде обертом** // **Голова йде обертом** + (Бо) *Крін пахне*. Отже, **вторинна предикатема** – це семантико-синтаксична одиниця, яка відображає мікросистему потенційних аналогів суб'єктно-предикатних відношень у модифікованому елементарному ПР.

У **підрозділі 2.2** виокремлено низку чинників для розмежування основних і вторинних предикатом у сфері ПР, з-поміж них: 1) самостійний / залежний характер предикації (вторинна предикатема зумовлена різними типами предикації – стягненої, подвійної, згорнутої, потенційної, додаткової, імпліцитної – п. 2.2.1); 2) засіб вираження предикатної синтаксеми та її ономасіологічне значення (центральну позицію у вторинній предикатемі посідають ознакові слова – п. 2.2.2); 3) ранжування суб'єкта і предиката в предикатемах (вторинні синтаксеми – наслідок зниження рангу предиката чи суб'єкта, тобто переведення їх із центральних позицій у периферійні – п. 2.2.3); 4) синтаксична позиція вторинних компонентів-синтаксем у ПР (вторинні предикатні синтаксеми, не зумовлені валентністю базового предиката, посідають відносно самостійні, факультативні синтаксичні позиції; складні субстанціальні синтаксеми, які перебувають у валентних рамках як базового, так і вторинного предикатів, виконують роль вокативного підмета, дуплексива, об'єктного поширювача – п. 2.2.4); 5) семантико-синтаксичні відношення між компонентами ПР (неелементарні синтаксеми маркують вторинні семантикосинтаксичні відношення предикатного, субстанціального та перехідного типів – п. 2.2.5); 6) ступінь поширеності компонентів предикатемі (вторинну предикатемі можуть репрезентувати синтаксичні звороти, елементи яких поєднані певним типом зв'язків та відношень, проте позбавлені головних реченнєвотвірних величин – п. 2.2.6); 7) відокремлення та пунктуаційне оформлення засобів предикації (уможливлюють трансформацію реченнєвооформленої пропозиції в побічну, що виражає додаткове повідомлення – п. 2.2.7); 8) комунікативне спрямування засобів предикації (компоненти вторинної предикації „прив'язують” пропозитивний зміст речення до дійсності імпліцитно, відповідно до прагматичної ситуації – п. 2.2.8).

У **підрозділі 2.3** встановлено типологію предикатом за такими критеріями: 1) кореляція предикатемі і типів предикації; 2) спосіб вияву суб'єктно-предикатних відношень між компонентами предикатемі; 3) характер суб'єктнопредикатних відношень у предикатемі; 4) семантичний тип компонентів предикатемі; 5) належність складників предикатемі до певної лексико-семантичної групи (ЛСГ); 6) спосіб вираження компонентів предикатемі (експліцитний / імпліцитний; прямий / непрямий); 7) співвідношення семантичних компонентів предикатемі з формально-синтаксичними членами речення; 8) морфологічні засоби вираження

компонентів предикатеми. У цьому аспекті основна предикатема як кваліфікатор структурно-семантичного мінімуму ПР (п. 2.3.1) співвідноситься з первинною предикацією та репрезентує реальні суб'єктнопредикатні відношення (агентивно-акціональні, суб'єктно-процесивні, суб'єктностатальні, суб'єктно-характеризувальні, суб'єктно-локативні, суб'єктно-квантитативні).

Центральне місце в основній предикатемі посідає базовий предикатний знак (P_1), семантичні особливості якого зумовлюють характер базового суб'єкта (S_1) у плані активності / пасивності, його реальну або віртуальну (не передану вербально) позиції. Глибинна природа S_1 і P_1 зумовлює моделі основних

предикатем: [$P_1 S_1$ дії – P_1 дії], [$P_1 S_1$ проц. – P_1 проц. озн.], [$P_1 S_1$ стану – P_1 стану],

[$P_1 S_1$ якісн. ознаки – P_1 як.], [$P_1 S_1$ локат. стану – P_1 вл. локат.], [$P_1 S_1$ кільк. – P_1 кільк. озн.],^а врахування ЛСГ суб'єктно-предикатних компонентів – виокремлення їхніх семантичних і морфолого-синтаксичних варіантів.

Опозиція „основна предикатема з прямою↔непрямою відповідністю формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних компонентів” ґрунтується на двох різновидах первинної предикації – прямій (суб'єкт і предикат збігаються у формально-синтаксичному плані з головними членами двоскладного ПР) та непрямій (предикат відповідає головному члену односкладного ПР, а суб'єкт дії / стану формально реалізують: а) детермінанти: *Учня проатестовано. Від сина немає звістки. Тобі читати*; б) дієслівна форма головного члена: *По горобцях із гармат не стріляють* (Н. тв.) тощо).

Вторинна предикатема – виразник вторинної предикації (п. 2.3.2), що репрезентує потенційні предикатно-суб'єктні відношення в модифікованому вихідному реченні, а також вторинні семантико-синтаксичні відношення між двома елементарними ПР. Їхніми маркерами в сучасній українській мові передовсім слугують: прийменники у сполученні з відпредикатними іменниками, сполучники та зв'язкові дієслова, які витлумачено як пропозитивні предикати з темпоральною, причиново-наслідковою та ін. валентністю: *За гроші ти не купиш друга* (О. Білаш); *Громи, як гармати, гуділи* (Б. Лепкий); *Злочин спричиняє кару*.

Семантична основа вторинної предикатеми – вторинна предикатна синтаксема P_2 , що здебільшого маркує імпліцитний (1) або згорнутий (2) предикати вихідного речення, ускладнені додатковим значенням (адвербіальним, атрибутивним чи ін.), напр.: 1. ($P_2 S_2$ exist. – P_2 exist. + temp.) – *Щонеділі священник правитиме службу* (М. Матіос) // *Коли буде неділя...*; 2. ($P_2 S_2$ дії – P_2 дії + caus.) – *Монета під тиском шила розкололася* (І. Франко) // *...бо хтось тиснув шилом*. Подекуди вторинна предикатема містить лексично тотожну базову предикатну синтаксеми (P_1): *Серце таке маленьке, як порошок* (С. Васильченко) // *Серце маленьке +*

(Наче) *Порошинка маленька*. Засоби вторинної предикації мають актуалізовану значеннєву вагу порівняно з іншими поширювачами, конденсують семантику підрядної частини стосовно базового ПР.

Вторинна предикатема може містити вторинний суб'єкт S_2 , зокрема:
а) згорнутий суб'єкт вихідного речення: S_2 посес. (*Капелюх **орача** дорожчий від панського бриля* (Н. тв.) // **Орач** має капелюх...); б) імпліцитний: S_2 екзист. (**Взимку** літа не доженеш (Н. тв.) // (Коли) **Зима** настане...); в) модифікований, із додатковими об'єктним, адресатним, інструментальним, локативним значеннями:

Дід пам'ятав онука немовлям // *Дід пам'ятав онука* + (Коли) **Онук** був немовлям. Вторинна предикатема може також „запозичувати” базовий суб'єкт S_1 : *Люди стояли під хатою розмовляючи* (Б. Грінченко) // **Люди** стояли під хатою + (Та) *Люди* розмовляли тощо. Отже, вторинна предикатема пов'язана насамперед зі збільшенням внутрішнього семантичного простору, утворенням кількох рівнів інформаційного наповнення речення й розмиванням чітких контурів між ПР і СР. Для адекватного опису неелементарних ПР пропонуємо *правило еквівалентних видозмін*: за умови внутрішньомовних варіантних видозмін ускладнених ПР залишаються незмінними кількість предикатом, спільна лексична основа речення і характер семантико-синтаксичних відношень між кореферентними засобами.

У третьому розділі „**Вторинні предикатні семантико-синтаксичні відношення у структурі простих неелементарних речень**” встановлено семантикосинтаксичну та морфолого-синтаксичну типологію вторинних синтаксем.

У *підрозділі 3.1* доведено, що вторинні предикатні семантико-синтаксичні відношення (предикатно-адвербіальні, предикатно-атрибутивні, предикатноапозитивні, предикатно-кількісні, предикатно-модальні) ґрунтуються на тотожних або суміжних відношеннях між частинами СР.

У *підрозділі 3.2* простежено, що адвербіальні вторинні синтаксеми зберігають вихідну семантику дії, процесу, стану тощо й виражають обставинні значення (часове, зумовленості, характеризувальне, порівняльно-асоціативне, зіставновиокремлювальне). Зокрема, **темпоральні синтаксеми** означають час формування ситуації, що її репрезентує основна предикатема (п. 3.2.1). Їхні семантичні варіанти зумовлені системою бінарних опозицій: одночасність (1) ↔ різночасність (2) явищ, неозначеність (3) ↔ означеність (4) тривалості – як релевантних для часової сфери. Наприклад: 1. *Понад ставом увечері хитається очерет* (Т. Шевченко) – „прямий час”; 2. *І з ранку до ночі та сама тема: нервова система!*.. (Л. Костенко) – проміжний час; *Марта обернулася і вийшла, замкнувши з силою двері* (Б. Лепкий) – післячас; 3. *Під вечір Матронка занесе*

колиску в хату (М. Матіос) – проміжок часу, частково заповнений дією, порівн.: ***Все життя ти прожила на рідній землі*** (В. Вознюк).

Основними морфолого-синтаксичними та морфологічними варіантами темпоральних синтаксем в українській мові є прийменниково-відмінкові форми, відмінкові форми (Р. в., Ор. в. і Зн. в.), морфологізовані прислівники, а також контекстуально зумовлені дієприслівники, дієприкметники та прикметники.

Вторинні предикатні синтаксеми зі значенням зумовленості, визначаючи типологічний профіль неелементарного ПР, конденсовано виражають у макропредикатемі різноманітні відношення – причинові, умовні, допустові, цільові та відповідності / невідповідності (п. 3.2.2).

Причинові синтаксеми вказують на причину формування ситуації, що її репрезентує основна предикатема. Їм властиві такі семантико-синтаксичні ознаки: похідність від СР, передування у плані часової перспективи, реальна модальність, а також властивість породжувати наслідок. Причинові синтаксеми здебільшого містять трансформований у субстантивний компонент вихідний предикат або предикатно-аргументну структуру й аналітичну синтаксичну морфему-прийменник як показник каузальних відношень між вихідними елементарними ПР: ***Через сором'язливість усі брали ласощів потроху / / Усі брали*** [ласощів – О. К.] ***потроху, оскільки соромились*** (Б. Грінченко).

Прийменниково-відмінкові форми, спеціалізовані на маркуванні причинових семантико-синтаксичних відношень, надають загальному значенню причини специфічного семантичного відтінку: 1) причини-джерела: „з р. в.”; „від (од) + р. в.”; „ради (заради) + р. в.”; „за подання (за починанням) + р. в.”; 2) причининаслідку: „внаслідок + р. в.”; „у зв'язку з + ор. в.”; 3) причини, що позитивно сприяє розвиткові дії: „завдяки + д. в.”; „за підтримки + р. в.”; „з ласки + р. в.”; 4) причини, що не сприяє розвиткові дії або уможлиблює дію чи стан негати-

тивного плану: „через + зн. в.”; „із-за + р. в.”; „за + ор. в.”; „на + зн. в.”; „по + м. в.”; „за браком + р. в.”; 5) причини-відплати: „за + зн. в.”; 6) імперативної, обов'язкової причини: „у силу (силою) + р. в.”; „за велінням (за наказом, за дорученням) + р. в.”; „з волі (волею, з вини) + р. в.”; „під впливом + р. в.”; „під дією (під подувом) + р. в.”; „у нагороду за + зн. в.”; „у надії на + зн. в.”; „через вплив + р. в.”; 7) підстави або обґрунтування причини: „зважаючи на + зн. в.”; „з огляду на + зн. в.”; „на підставі (на ґрунті, на основі) + р. в.”; 8) приводу-мотиву: „з приводу (з нагоди) + р. в.”; 9) зумовленого взаємозв'язку явищ: „у плані (у колі) + р. в.”; „згідно з + ор. в.”; „з причини + р. в.”; „у душі + р. в.” та ін.

З-поміж інших морфологічних та морфолого-синтаксичних виявів причинових синтаксем виокремлено: відмінкові форми: *Учитель був стомлений роботою*; прислівники: *Батько зозла стиснув кулаки* (Б. Грінченко); дієприслівники,

дієприкметники й іменники, вжиті в певному контексті та синтаксичній позиції:

*Мій попіл впав вогнем на ниви, **зацвівши** у хлібах*

(Ю. Клен); *Перший парубок, **натомлений**, скоро кинув танець* (Б. Грінченко);

Справдешня дитина свого люду, він шукав полегші у співі (О. Кобилянська);

числівниково-іменні та нерозкладні синтаксичні словосполучення: *Діти **зраділи від двох подяк***; *Микола **нудьгував від нічого робити***.

Семантичний потенціал синтаксем зі значенням відповідності (1) / невідповідності (2) виразно окреслює їхню назва, оскільки вони вказують на: 1) характер події або явища, узгоджених із певним наслідком, як-от: *Юнак **вчиться на філолога за покликанням***; 2) специфіку події або явища, що не узгоджується з наслідком, напр.: *Президент **ветував закон у розріз з голосуванням Верховної Ради*** (Із часопису). Ця семантика пов'язана з попередністю стосовно часової перспективи і планом реальної модальності: *Карпо **оповідав на допитах догідно з тими донесеннями*** (В. Шевчук); *На **вимогу абітурієнта відмінити зовнішнє тестування суд прийняв негативне рішення*** (Із часопису) тощо.

З-поміж морфолого-синтаксичних варіантів синтаксем відповідності / невідповідності виокремлено такі прийменниково-відмінкові форми: „за + ор. в.”; „з + р. в.”; „за + зн. в.”; „на + зн. в.”; „відповідно до + р. в.”; „догідно з (із) + ор. в.”; „виходячи з + р. в.”; „залежно від + р. в.”; „у світлі + р. в.”; „у дусі + р. в.”; „згідно з + ор. в.”; „у розрізі (у розріз з) + ор. в.”.

Вторинні предикатні синтаксеми зі значенням умови вказують на ситуацію умови, що спричиняє певний наслідок в основній предикатемі. Їм властиві такі ознаки: передування в плані часової перспективи, реальна, гіпотетична та потенційна модальність, указівка на певний наслідок.

Умовні синтаксеми класифікують за двома параметрами: 1) граматичним способом базового та вторинного предикатів у предикатемах – реальні та ірреальні (гіпотетичні); 2) модальною характеристикою умови у складнопідрядному реченні (далі – СПР), що зумовлює реальну, ірреальну (гіпотетичну) та потенційну умови.

Ірреально-умовну модальність у ПР виражають базові предикати у формі умовного способу, подібно до ірреально-умовних СПР, порівн.: *Бувши на місті Маєвського, я була би їй вже давно за всю тону науку подякувала* (О. Кобилянська) // *Я давно би їй за всю тону науку подякувала, **якби була** на місті Маєвського.*

Відмінність між умовою ірреальною та потенційною зумовлена насамперед ступенем реальності подій-корелятивів. Зокрема, мовцю відомо, що умова залишилася не реалізованою, і відповідно, став неможливим результат: *Я сам, **бувши** дівчиною, за Піщука не пішов би* (Б. Лепкий) // *Я сам, **якби був** дівчиною, за Піщука не пішов би.* Іншими релевантними ознаками, що дають змогу

розмежувати потенційні й ірреальні речення, слугують альтернативні опозиції: 1) спеціалізація прийменників↔ситуативне значення умови; 2) часова кореляція з моментом мовлення↔здатність здійснення потенційної дії в разі дотримання умов її перебігу.

До речень із вторинною предикатною синтаксевою, що виражає самостійне значення умови, належать моделі з прийменниками *у, при, за, без, поза, під*, а також спеціалізовані звороти *у разі, унаслідок, за потреби, за неможливості, за наявності, за умови* та ін., що утворюють власну систему форм із допустовопотенційною семантикою. Наприклад: **У достатку не розслаблюйся, у скрутті не розгублюйся** (Н. тв.); **Без довіри й любові на світі не живе і пташина мала** (О. Білаш) тощо.

Допустові синтаксеми містять указівку на реальну модальність і характер явища, яке суперечить повідомлюваному наслідкові („допустовий конфлікт”). Вони виражають зворотну зумовленість, повідомляючи про підставу чи умову, всупереч якій реалізується ситуація, що її репрезентує основна предикатема. Варіанти допустових синтаксем зберігають семантико-синтаксичні зв'язки з вихідними для них підрядними допустовими частинами СПР: *І руки Іванові співали без музики* (М. Матіос) // *І руки йому співали, хоча музики не було*.

Центрами вторинних предикатем найчастіше стають вихідні предикати дії, процесу, стану (серед них і буття), якості, ускладнені допустовою семантикою та морфологічно представлені прийменниково-відмінковими формами. З-поміж них виокремлено такі семантичні різновиди: 1) невідповідності між зіставлявальними явищами: „*незважаючи на* + зн. в.”; „*незалежно від* + р. в.”; „*попри* + зн. в.”; „*крізь* + зн. в.”; „*при* + м. в.”; „*без* + р. в.”; „*в* + зн. в.”; 2) цілеспрямованої протидії комусь, чомусь: „*усупереч (наперекір, на противагу)* + д. в.”; „*на відміну* + р. в.”; „*без огляду на* + зн. в.”. Іншими засобами вираження допустового значення є: 1) прислівник *наперекір*;

2) числівниково-прийменниково-іменні сполучення: **Усупереч двом розпорядженням „згори” дирекція провела збори**; 3) дієприслівники з контекстуальним значенням допусту: **Не вважаючи на спеку, татарки виглядали з дахів, [як купки квіток на грядках]** (М. Коцюбинський); 4) актуалізовані прикметники (дієприкметники): **І зрубане дерево навесні хоче розпустити листя** (Н. тв.); **З природи мовчазна, вона залюбки слухала веселу бесіду** (І. Вільде); 5) відокремлений субстантивний зворот у препозиції до означуваного іменника: **Людина з нахилом до природничих наук, він став філологом** (Із часопису).

Цільові синтаксеми вказують на очікуваний наслідок передумови, зафіксованої в основній предикатемі. Вони ґрунтуються на семантичних ознаках наступності в плані часової перспективи, гіпотетичної оптативної модальності, характері явища, яке є бажаним наслідком, а сформовані з відпредикатного іменника, що

передає семантику згорненої підрядної цільової частини СР, і прийменника, який замінив сполучник мети *щоб*: *А я печуся **ради** твого спокою* (М. Матіос) // ...*щоб ти був спокійний*.

Серед цільових синтаксем виокремлено такі семантичні варіанти: 1) власне мети: „для + р. в.”; „за + ор. в.”; „по + зн. в.”; „на + зн. в.”; „у (в) пошуках + р. в.”; „о + зн. в.”; „на виконання + р. в.”; 2) призначення дії (процесу): „*нід* + зн. в.”; „до + р. в.”; „про + зн. в.”; „в + зн. в.”; 3) причини-мети: „*заради* (*ради*) + р. в.”; 4) присвяти, зацікавленості, пошани, самопожертви: „*зادля* (в ім'я, в інтересах) + р. в.”. Зроблено висновок, що реалізація цільових аналітичних прийменників дотична до проблеми динаміки прийменникової системи української мови, яку на сучасному етапі активно поповнюють нові утворення внаслідок перерозподілу елементів в адвербіальному комплексі.

До сукупності засобів вираження цільових синтаксем також входять: 1) прислівники мети: *напоказ, навмисне, зумисне, навіщось, на зло* (щоб розізлити), *нащось*; 2) числівниково-іменникові сполучення (з прийм. *за, ради, заради, задля*): *Мати працює задля своїх шести дітей*; 3) дієприслівники з контекстуальним значенням мети, утворені від дієслів із семантикою бажаності, намагання: *Діти цілими чередами лазили по толоках, шукаючи кваску* (І. Франко); 4) інфінітив у постпозиції до основного предиката зі значенням розташування в певній позі, руху або стану: *Повільною ходою йшла Ксеня шукати роботи* (М. Марфієвич); 5) фразеологічні звороти: *Карпо незвідь для чого накидав до скрині паперів* (В. Шевчук).

Синтаксеми з характеризувальним значенням або вказують на ознаку, спосіб чи якість, дії (процесу, стану), деталі їх реалізації, або презентують дію, інші обставини, ознаки з погляду інтенсивності чи міри їх вияву (п. 3.2.3).

Вторинні предикатеми якісної ознаки дії, що походять із вихідного елементарного речення характеризувального типу, здебільшого містять трансформований у придієслівний означальний прислівник – функціонально аналогічний якісний прикметник, напр.: *Добродійка докірливо подивилася на мужа* (Б. Лепкий) // *Добродійка подивилася + Її погляд був докірливий*.

Синтаксеми зі значенням характеристики події в українській мові охоплюють семантичні варіанти, репрезентуючи:

1) якісні параметри дії, рідше – процесу, стану та суб'єктивні оцінки мовця щодо інших дій, процесів, станів: *Дитина радісно розгортає дрібненькі пальчики пухкої ручки* (М. Коцюбинський);

2) спільне / роздільне виконання дії: *Гуртом добре і батька бити* (Н. тв.);

3) спосіб виконання дії, тривання процесу чи вияву стану: *І потече сторіками кров у синє море* (Т. Шевченко);

4) уточнення або обмеження: *Ззовні батько виглядав грізним* (А. Содомора);

5) інтенсивність дії, ознаки чи ін. обставини конкретною кількісною вказівкою на міру або ступінь їх вияву: *Павло вчився допізна* (Н. Мизак);

б) кількісне вираження дії, стану чи ознаки: *Сильвія занадто любила Леоначоловіка, а замало його ідею* (І. Франко).

З-поміж різноманітних морфологічних і морфолого-синтаксичних варіантів синтаксем із характеризувальним значенням виокремлено: 1) прислівники (якісно-означальні, означальні способу дії, міри і ступеня); 2) прийменникові-відмінкові форми („*по* + зн. в.”; „*по* + м. в.”; „*з* + р. в.”; „*з* + ор. в.”; „*через* + зн. в.”; „*на* + зн. в. (у сполученні з узгодженим прикм.)”; „*до* + р. в.”; „*крізь* + зн. в.”; „*у (в)* + зн. в.”; „*у (в)* + м. в.”; „*без* + р. в.” та ін.): *Любіть свій народ і його мову над усе* (Є. Ярошинська); 3) конструкції з повнозначно-лексичними компонентами, уживаними для означення ваги, відстані, періодичності дій, вартості тощо: *Раз у раз ходила молодь пісні-слова вислухати* (Леся Українка); 4) форма Ор. в. іменника у сполученні з метафоризованими дієсловами або прикметниками зі значенням психічних станів, фізіологічних процесів людини: *Щоки хлопця палали рум'янем*; 5) форма Ор. в. іменника в тавтологічних словосполученнях: *сном снити, летіти летом* тощо.

Значення способу дії репрезентують також аналітичні конструкції книжного типу: „*за способом* + р. в.”; „*автономно від* + р. в.”; „*аналогічно до* + р. в.”; „*без допомоги* + р. в.”; „*ближче до* + р. в.”; „*вперек (уперек)* + р. в.”; „*за методом (принципом)* + р. в.” та ін.; дієприслівники: *Він усміхнувся, злегка червоніючи* (О. Кобилянська); числівниково-прийменниково-відмінкові форми: *Пташки співають на тисячу голосів* (М. Лазарук); нерозкладні фразеологічні словосполучення: *Напозичався я по самі вуха* (Б. Грінченко).

Синтаксеми з порівняльно-асоціативним значенням виражають компаративні відношення подібності або тотожності, означаючи більшу чи меншу міру вияву зіставляваної ознаки між об'єктами однієї категорії або різних класів, незалежно від того, чи є ця подібність постійною / мінливою, справжньою / уявною (п. 3.2.4). У типових виявах вони передають семантико-синтаксичні порівняльні відношення СПР і ґрунтуються на вихідній рівноправності об'єктів: незважаючи на лексичну відмінність, об'єкти хоча б в одному аспекті повинні мати семантичну кореляцію та конкурувати за ступенем вияву спільної ознаки: *Дівчинка співає соловейком // Дівчинка співає, як співає соловейко.*

Семантичний діапазон порівняльних синтаксем пов'язаний із відтінковими нашаруваннями на загальне компаративне значення, що й уможливило класифікацію досліджуваних синтаксем, з-поміж яких виокремлено: 1) порівняльно-адвербіальні з такими відтінками: а) часовим: *Даруся, ніби в неділю, зодягає вишиту сорочку* (М. Матіос); б) причиновим: *Денис увесь трусився – як од холодного повітря* (Б. Грінченко); в) цільовим: *Буцім на доказ її [п. Лемішевої] правдомовності в хату вбігло дитинча* (Б. Лепкий); 2)

порівняльно-атрибутивні (із посесивним відтінком): *Житницькі дівчата носили панське* (як у пана. – О. К.) *вбрання* (Б. Лепкий); 3) порівняльно-об'єктні, яким властиві три відтінки:

а) просторовий: *Хуртовини більше докучають на Лівобережжі, ніж на заході України* (Н. Міщенко); б) часовий: *Найнижчі зимові мінімуми температури частіше настають у лютому, ніж у січні* (Із підручника); в) означальний: *Марійчині свідоцтва суть багато гарніші, аніж її суконки* (Є. Ярошинська); 4) порівняльно-апозитивні: *Хто прочитав ті сльози-слова* (Т. Шевченко).

Основними морфолого-синтаксичними засобами вираження порівняльних семантико-синтаксичних відношень є: 1) порівняльні декон'юктиви як семантичні варіанти порівняльних сполучників: *Ой, їхав я коло млина – стоїть дівка як калина* (Н. тв.); 2) рідше – напівпредикативні дієприслівникові, ад'єктивні та субстантивні конструкції з асоціативною семантикою: *Серед дикої природи пробивались купки квітів, чимось нагадуючи вродливих дівчат серед завитого до хусток жіноцтва* (І. Чендей); 3) обставинні прислівники синтаксичного ступеня адвербіалізації: *вихором, стрілою, вовком* тощо, а також власне-обставинні прислівники з порівняльно-уподібнювальною функцією: *Він обдурив по-купецькому Василя Лупула* (М. Івасюк).

Порівняльне значення виражають також: 1) прийменниково-відмінкові форми: „*подібно до (порівняно до) + р. в.*”; „*нарівні з + ор. в.*”; „*понад + р. в.*”; „*у формі + р. в.*” та ін.: *А палац справді виглядав далеко краще, порівняно з невеличкою церковицею* (Панас Мирний); 2) моделі на зразок: „*мати вид + р. в.*”; „*здаватися + ор. в.*”; „*виглядати на + зн. в.*”; „*нагадувати + з. в.*”: *Церква мала вид видовженого хреста* (Б. Лепкий); *І спів той виглядав на жарт* (І. Франко) тощо. Якщо подібності надано форми тотожності, то здебільшого йдеться про метафору як скорочене порівняння, з якого вилучені предикати *подібний, схожий, нагадує* тощо і компаративні сполучники: *Прямокутник лоба пережили звивисті струмки зморшок* (В. Шевчук). Метафоричні значення з'являються внаслідок переносного вживання синтаксичного словосполучення, головний компонент якого семантично підпорядкований залежному на основі відношення внесення, що наявний не в дійсності, а лише в нашій свідомості.

Синтаксеми із зіставно-виокремлювальним значенням обґрунтовують звуження / розширення обсягу означуваного поняття або його уточнення та конкретизацію, зокрема внаслідок зіставлення (п. 3.2.5). Вони охоплюють такі семантичні різновиди: 1) заміщення: „*за + зн. в.*”; „*замість + р. в.*”; „*замість + зн. в.*”; 2) зіставлення: „*паралельно з (порівняно з) + ор. в.*”; „*порівняно до + р. в.*”; „*над + зн. в.*”; 3) протиставлення: „*на противагу (у противагу) + д. в.*”; „*на відміну від + р. в.*”; „*проти (супроти) + р. в.*”; 4) винятку / внесення: „*крім + р. в.*”; „*опріч (пріч) + р. в.*”; „*за винятком + р. в.*”; „*включаючи + р. в.*” (розм.); 5) виокремлення: „*за межі + р. в.*”. Напр.: *Зостанься ти у мене за сина* (Розм.); *Немає нічого більш*

скінченного *над природу* (Б. Лепкий); *Сердита Стручиха була така добра проти рудої крмарки* (Б. Грінченко); *Пріч усякої спокуси* – вона [Ярина] йде за своєю ідеєю! (М. Коцюбинський); 6) обмеження: *У неділю, перед тим як до церкви йти, заспівали дівчата* (І. Муратов); 7) уточнення: *Побіч нього, а радше йому при ногах, сидів сільський хлопчина* (І. Франко); 8) супровідних обставин: „щодо (стосовно) + р. в.”; „у стосунку до + р. в.”; „у справі + р. в.”; „за лінією (з боку) + р. в.”: *За лінією матері Наталена успадкувала родову легенду про спорідненість із святим Домініком* (Наталена Королева).

Найчастіше вторинну предикатну синтаксему формують прийменник і актуалізований іменник, що репрезентує згорнену сурядну частину: *Усі їли, але мати не їла // Усі їли, крім матері*. Отже, семантичну розмаїтість досліджуваних ПР можна узагальнити так: від абстрактного до конкретного; від загального до часткового; від явища (пояснюваного) до наслідку (пояснювального); від конкретизованого до розширення його обсягу.

Атрибутивні синтаксеми виражають ознаку певної субстанції, її відносноякісні або кількісні характеристики (*підрозділ 3.3*). У ПР семантичними корелятами атрибутивної синтаксеми є різні предикати вихідного елементарного речення, зокрема якості (1), дії (2), процесу (3), як-от: 1. *Велика повітка була перед ними // Повітка була велика* (Б. Грінченко); 2. *Садівники якраз обривали **достигші** вербини* (І. Франко) // *Вербини **достигли***; 3. *Підгорілі крокви затріщали* (Б. Грінченко) // *Крокви **підгоріли***. Повного експлікованого вираження категорія атрибутивності набуває в конструкціях з якісним прикметником при іменнику зі значенням предметності (їхні семантичні варіанти аналогічні до предикатів якості в основних предикатах).

З-поміж інших морфолого-синтаксичних варіантів атрибутивних синтаксем виокремлено: 1) дієприкметники: *Трачі так і лишили пилу в **недорізанім** брусі* (І. Франко); 2) дієприслівники (після базового суб'єкта за умови поширення, актуалізації та авторизації): *Достиг ячмінь, ледве **покривши** собою сіру кам'янисту груду* (Р. Іваничук); 3) інфінітив (при інформативно недостатніх іменниках, девербативах із модальним значенням): *Не для їх [жінок] вигадане слово **мовчати*** (Т. Шевченко); 4) кількісні числівники в нерозкладних словосполученнях: *Біля хати поралася дівчина **років вісімнадцяти*** (М. Матіос); 5) відприкметникові означальні прислівники *У цукерні можна замовити каву **понтурецьки*** (Із часопису); 6) усталені звороти: *тазда **нічого собі**, красуня на все село* та ін. У деяких неелементарних ПР атрибутивна синтаксема, репрезентована прикметником (дієприкметником), відмінковою або прийменниково-відмінковою формами, маркує за умови переходу в предикатно-дієслівну позицію тимчасовий стан, ознаку, що їх виявляємо в момент дії суб'єкта-істоти: *Роман вийшов **зажурений*** (Б. Грінченко).

Апозитивні синтаксеми виражають предикатно-апозитивні відношення між компонентами макропредикатами. Базовий суб'єкт репрезентує певний постійний клас предметів, явищ, тоді як апозитивна синтаксема – постійну й важливу ознаку предмета, явища чи означає змінну рису, властиву або приписувану предмету або явищу мовцем (за національністю, віком, професією тощо).

Специфіка апозитивних синтаксем (морфологічно – одиничних іменників як у невідокремленій позиції, так і відокремлених субстантивних зворотах) зумовлена синкретизмом їхніх значень, здатністю трансформуватися в підрядні означальні частини найелементарнішої форми – минулого або теперішнього часу дійсного способу: *До кабінету зайшов Петренко, інженер // До кабінету зайшов Петренко + (Який) Петренко (є) інженер.* У процесі згортання редукуються суб'єкт і предикат ідентифікації.

У **підрозділі 3.4** описано семантико-синтаксичні та морфолого-синтаксичні особливості вторинних предикатом із предикатно-кількісним значенням, семантичними центрами яких є **синтаксеми з кількісним значенням** – виразники квантитативних відношень між вихідними елементарними ПР. Вони означають існування певної кількості субстанцій, учасників ситуації, об'єктів: *Четверо гостей увійшло до хати* (Б. Лепкий) // *Гості увійшли до хати + Гостей було четверо.* Отже, кількісним синтаксемам (основний морфологічний варіант – числівники, а семантичні різновиди аналогічні до предикатів кількості в основних предикатах) притаманна їхня вторинна функція – уживання в приіменниковій субпозиції, у якій вихідний предикат кількості нівелює семантико-синтаксичну валентність і функціонує як елемент складеного члена ПР.

Макропредикату репрезентують також експресивні варіанти ПР, порівн.: *Сніг випав → Снігу випало! А снігу!* У позиції суб'єкта вжито родовий відмінок окличний, який, окрім субстанціального значення, приховано виражає предикатне кількісне (надмірну, точно не визначену кількість предметів і явищ).

У **підрозділі 3.5** встановлено типологію вторинних предикатом **предикатномодального типу**, семантичним осердям яких є синтаксеми двох типів: 1) суб'єктивно-модального; 2) суб'єктивно-об'єктивно-модального.

Вторинні предикатні синтаксеми суб'єктивно-модального типу здатні виражати певну інформативність і принагідні зауваження, оцінку та емоційність щодо характеру висловлення, репрезентуючи контакт між співрозмовниками.

Модальна орієнтація вторинної предикатами зумовлена значенням опорних дієслів: 1) на рівні гіпотетичної модальності суб'єктивно-модальні синтаксеми *ймовірно, бува, либонь, очевидно* та ін. корелюють із предикатами *припустити, засумніватися, не вірити* та ін. і презентують макроситуацію: „З того, що я знаю,

можна припустити, що...”; 2) констатувальну модальність передають вторинні синтаксеми *звісно, без сумніву, певна річ, правду кажучи* та ін., співвідносні з дієслівними предикатами вихідного речення – *сказати, запевнити, констатувати* тощо. Вони репрезентують макроситуацію: „*З того, що я знаю, можна впевнено констатувати, що...*”; 3) за оцінної модальності опорні дієслова головної частини СПР (*думати, вважати, запевняти* і т. ін.) заступають модальні синтаксеми *по-моєму, як на тебе, на ваш погляд* та ін., що презентують макроситуацію: „*Хтось із учасників мовленнєвого акту вважає так*”; 4) для маркування емоційного стану мовця слугують модальні еквіваленти базових предикатів *на щастя, на жаль, дивно* та ін., які означають макроситуацію: „*Мовець позитивно / негативно ставиться до чогось*”; 5) з переповідною модальністю, яку в головній частині СПР виражають предикати *говорити, думати, оцінювати, сприймати* тощо, пов’язана низка суб’єктивно-модальних синтаксем, зокрема *кажуть, за висловом..., на його (її) думку* та ін., що кваліфікують „запозичену” інформацію про дійсність щодо джерела чи способів її отримання; вони репрезентують макроситуацію: „*Хтось каже, що...*”; 6) для логічного впорядкування мовлення вживають велику групу суб’єктивно-модальних синтаксем: *головне, зрештою, зокрема, по-перше, словом, насамкінець* тощо. Напр.: *До речі, рідна мова була найпоживніша, найцілюща для замислів* (О. Забужко) / / *Мовець принагідно зауважив, що...* . Функцію зауваження, обмовки, висновку виконують такі неелементарні синтаксеми, як: *однак, втім, наприклад, до речі, зокрема, точніше* і т. ін., що окреслюють макроситуацію: „*Хтось із учасників мовленнєвого акту підбив підсумок (уточнив), що...*”; 7) спонукальну модальність маркують опорні дієслова у формі другої особи наказового способу, що привертають увагу співрозмовника до висловленої думки: *Уявіть собі, їх знову замкнули на замок* (Марко Вовчок). У трансформованому реченні суб’єктна позиція редукується, а віддієслівна форма інтонаційно виокремлюється. Отже, досліджувані речення, уможливлючи діалогізацію мовлення, означають макроситуацію: „*Мовець спонукає до того, щоб...*”. Усі суб’єктивно-модальні синтаксеми традиційно членують на вужчі семантичні групи.

Зазначений тип вторинних предикатів морфологічно представлений: 1) власне модальними словами (*мабуть, либонь* тощо); 2) сполучниками та частками (*однак, власне, мовляв, отже, рідше – мов* та ін.); різними засобами, зокрема: 3) віддієслівними, що граматично відриваються від інших слів у ПР (*бачу, даруйте, може, чула, признатися* тощо); 3) відприслівниковими (*безсумнівно, достеменно, очевидно* та ін.); 4) відіменниковими (*на думку, на щастя, словом* тощо); 5) відприкметниковими (*головне, найменше* та ін.); 6) відзайменниковими (*утім, проте, до того* тощо); 7) відчислівниковими (*по-перше* та ін.).

Вторинні предикатні синтаксеми суб'єктивно-об'єктивно-модального типу характеризують той самий денотат, модифікуючи (розширюючи, уточнюючи, звужуючи тощо) його семантику відповідно до інтенції мовця.

Семантичні варіанти досліджуваних компонентів неелементарного ПР зумовлює конситуація та характер додаткової інформації. Об'єктивно-суб'єктивно-модальні синтаксеми (перший різновид) презентують реальну інформацію, проте мовець подає її як додаткову, принагідну. Вони охоплюють такі синтаксеми: 1) етимологізатори: *АБЗАЦ* (нім. *Absatz*, букв. – „уступ”) – *відступ у початковому рядку тексту* (Із словника); 2) ілюстратори: *В українському алфавіті всі букви, крім ь, бувають великі (А, Б...) і малі (а, б...)* (Із підручника); 3) ідентифікатори: *Училась я то в Іспанії, то у Франції, то в Римі (на археолога)* (Наталена Королева); 4) дефініції: *Українська орфографія*

(система правил про способи передавання мови на письмі) ґрунтується на певних принципах (Із підручника); 5) класифікатори: *Звуки мови (голосні та приголосні) – досить складні одиниці* (Із підручника); 6) конкретизатори: *Тато трохи посидів (для годиться), а тоді поволеньки рихтувався йти* (Т. Зарівна).

До другого різновиду синтаксем – суб'єктивно-об'єктивно-модальних, що містять оцінки та асоціативні коментарі мовця, – належать синтаксеми: 1) кваліфікатори: *Батько (дуже милий) „бавив розмовами дам”* (Наталена Королева); 2) актуалізатори: *Ірина зробила одну – стратегічну! – помилку* (М. Матіос); 3) характеристики: *Патер Йоганес (огрядний, із круглим лицем), зволив вилізти з коляски* (В. Шевчук); 4) авторизатори: *Ніякого покорства у мужика нема (закинув „по-образованому”)* (Б. Грінченко); 5) перифрази: *В. Масляк (псевдоніми – Вуйко Владзьо, Судислав) – прозаїк, поет, журналіст* (Із підручника).

Вставленим конструкціям властива досить різноманітна структурна організація та відсутність регулярного відтворення.

У четвертому розділі „**Вторинні семантико-синтаксичні відношення неелементарних синтаксем субстанціального та перехідного типів**” наголошено, що в деяких неелементарних ПР наявні диференційні вторинні семантико-синтаксичні відношення субстанціального та перехідного типів.

Вторинна субстанціальність (*підрозділ 4.1*) пов'язана, з одного боку, із семантичними процесами ускладнення компонентів, які становлять об'єднання кількох субстанціальних категорійних значень в одній синтаксемі (суб'єктних і об'єктних; суб'єктних та інструментальних; локативних і суб'єктних; адресатних і суб'єктних), а з іншого – із переміщенням субстанціальних компонентів у вторинну формально-синтаксичну позицію відповідно до комунікативних акцентів у висловленні.

Синтаксеми з об'єктно-суб'єктним значенням (п. 4.1.1) репрезентують вторинні субстанціальні відношення, тотожні або суміжні до субстанціальних відношень в елементарному ПР, і водночас стають компонентами вторинних предикатом, які визначають семантико-синтаксичну конфігурацію ПР із пасивними конструкціями, якщо вихідний предикат дії перетворюється на предикат результативного стану, що є наслідком виконання дії (у формальносинтаксичному аспекті – це предикативно вжитий пасивний дієприкметник доконаного або недоконаного видів). Крім того, валентно зумовлені об'єктні синтаксеми, перемістившись із своїх первинних позицій у суб'єктну позицію називного відмінка, виражають комплексне значення об'єктного суб'єкта: *Хата побілена сестрою // Сестра побілила хату* + (Так що) *Хата побілена*.

У широкому контексті пропозитивне значення виражають і деякі конкретнопредметні іменники. Наприклад, у реченні *Дівчина думала лише про воду* поєднання предикатної синтаксеми *думати* й об'єктно-суб'єктної *вода* не прогнозує типових ситуацій, оскільки внутрішній контекст має нейтральний характер. Експлікація пропозицій можлива за умови звернення до ширшого контексту, порівн.: *Була спека. І дівчина думала лише про воду* (= де є вода); *На другому поверсі прорвало трубу. І дівчина думала лише про воду* (= чи затопить вода приміщення).

На ґрунті об'єднання об'єктних і суб'єктних синтаксем у формі знахідного відмінка функціонують дуплексиви, що перебувають у подвійних синтаксичних зв'язках з іншими членами речення: *Ми побачили хлопчаків веселими* ← *Ми побачили хлопчаків* + *Хлопчаки були веселими*. Між предикатами встановлюються об'єктно-суб'єктні відношення (інколи з обставинними відтінками).

Об'єктно-суб'єктне значення спостережено також у неелементарних ПР із:

1) дієслівними предикатами (*просити, прохати* тощо) та об'єктним інфінітивом;
2) синтаксично неподільними підмета-словосполученнями (зі значенням вибіркової та комітативності, у яких опорний іменник корелює з агенсом в основній предикатемі, а залежний – із потенційним суб'єктом буття / дії). Напр.: *Секретар просив автора давати оповідання* (В. Підмогильний) // *Секретар просив автора* + *Автор повинен давати оповідання*; *Ніхто з учнів не відповів на питання вчителя* // *Учні не відповідали* + *Ніхто не відповів на питання*; *Батько з матір'ю поїхали до столиці* // *Батько поїхав до столиці* + *Мати поїхала до столиці*.

Адресатно-суб'єктні синтаксеми (п. 4.1.2) здебільшого реально іменують виконавця очікуваної дії (адресанта) чи уможливають потенційного (умовного) реалізатора спонукованої дії, відомого з позамовної ситуації або контексту.

Семантичні варіанти вокативних синтаксем зумовлені семантико-граматичною природою кличного відмінка: 1) адресат елементарного ПР – потенційний суб'єкт вторинної предикатеми (інваріантний вияв): *Синку, слухай мене // Я говорю (наказую) синові, щоб син слухав*; 2) акцентований адресат і нейтралізований суб'єкт: *Маєтку, синку мій, не маю* (С. Воробкевич) // *Батько повідомляє синові, що не має маєтку*; 3) кличний ідентифікаційний полісемантичний, який дублює функцію граматично пов'язаного з ним займенникового іменника другої особи: *Ти ж, Ваню, поет у душі!* (П. Загребельний) // *Ти (є) поет у душі + Ваня (є) поет у душі*; 4) кличний однокомпонентного ПР: *Праведная душе! Прийми мою мову не мудру, та щирю* (Т. Шевченко).

Адресатно-суб'єктна синтаксема функціонує також у двоскладних ПР на зразок *Патріарх наказав чоловікові пропустити єпископа* (В. Шевчук) // *Патріарх наказав чоловікові + (Щоб) Чоловік пропустив єпископа*. У таких конструкціях давальний відмінок виражає ускладнену семантико-синтаксичну функцію – адресата дії (в основній предикатемі) та потенційного суб'єкта дії (у вторинній предикатемі).

Інструментальна синтаксема (п. 4.1.3) в позиціях нейтралізації та під впливом актуального членування послаблює або нівелює свої диференційні ознаки. Так, орудному суб'єкта, який указує на стихійного реалізатора дії, притаманні семантико-синтаксичні ознаки субстанціальності, активності, динамічності і формально-синтаксична ознака периферійності: *Наряд уланів кіньми розкидав ярмарок* (С. Васильченко) → *Коні розкидали ярмарок*.

Локативні синтаксеми (п. 4.1.4), виражені прийменниково-відмінковими формами або морфологізованими прислівниками синкретичного характеру, мають здатність поєднуватися з предикатами стану, які містять сенсорну оцінку мовця: *Дома було затишно; У міністерстві занепокоєні*. У цьому разі місцевий відмінок переміщується з локативної позиції в суб'єктну, заступивши давальний як основний засіб вираження суб'єктності в односкладних ПР.

У **підрозділі 4.2** комплексно з'ясовано специфіку вторинних семантикосинтаксичних відношень перехідного типу, на ґрунті яких виокремлено вторинні предикатеми, утворені із синтаксем субстанціально-предикатного (п. 4.2.1) і посесивно-суб'єктно-предикатного (п. 4.2.2) типів, а також з атрибутивних синтаксем у предикатно-субстанціальних та предикатно-адвербіальних позиціях (п. 4.2.3).

Синтаксеми із **суб'єктно-предикатним значенням** (п. 4.2.1.1) постають за умови переміщення предикатного слова в суб'єктну позицію, у якій вони набувають функцій субстанціальних синтаксем, з одного боку, і зберігають властивості предикатних слів і семантику каузальних відношень між

елементарними ПР – з іншого, напр.: *Грім налякав хлопчика / / Хлопчик налякався, бо гриміло; Гриміло, так що хлопчик налякався*. Синтаксема *хлопчика* виконує подвійну функцію – об'єкта каузативної дії та суб'єкта каузованого стану. Під впливом дії каузатора початковий стан такого об'єкта зазнає змін і набуває нового стану чи якості.

Семантичні трансформації спостережено також у нелементарних ПР із: 1) пропозитивно-квалітативним суб'єктом (у вторинній предикатемі субстанціальні синтаксеми стають предикатами, а суб'єктом – здебільшого антропоніми), порівн.: *Оця ув'язливість Степана дратувала приятеля* (В. Шевчук) / / *Степан був ув'язливий + (Так що) приятель (є) роздратований*; 2) двовалентними предикатами – зв'язковими дієсловами на зразок *зумовлювати, породжувати, призводити, передбачати, спричинювати* (трансформації зазнають обидва предикати у вихідних елементарних ПР: перший із них посідає позицію суб'єктно-предикатної синтаксеми, а другий – об'єктно-предикатної), порівн.: *Віра породжує впевненість ← Хтось вірить, і тому він впевнений*; 3) складними іменниками: *Зорепад збудив у мені захоплення / / Я захопилася + (Бо) Зірки падали*; 4) субстантивованими прикметниками, які ідентифікують особу за віком, фізичними або інтелектуальними ознаками, особливостями характеру тощо: *Напористий і під кригою не прохолоне* (Н. тв.); 5) суб'єктним інфінітивом, якщо у вихідному ПР є базовий предикат стану (з оцінним відтінком): *Опанасові стало ніяково дивитися йому у вічі* (Б. Грінченко) ← *Опанасові стало ніяково + (Бо / Коли) Опанас дивився йому в вічі*.

Об'єктно-предикатне значення найчастіше репрезентують вторинні синтаксеми, формально виражені придієслівними об'єктними інфінітивами та їхніми функціональними еквівалентами – девербативами (п. 4.2.1.2). Наприклад, у реченні *Бабуся не дозволяє Робертові вставати з ліжка* (В. Бабляк) валентнозумовлений лівобічний суб'єкт *бабуся* заповнює синтаксичну позицію підмета, якого стосується каузована мовленнєва дія базового предиката *не дозволяє*, а об'єктний інфінітив *вставати* корелює з правобічним адресатом *Робертові* та посідає синтаксичну позицію об'єктного поширювача. Попри те, у семантико-синтаксичній структурі ПР саме інфінітив стає центром вторинної предикатемі, набуваючи предикатних властивостей. Отже, інфінітив – ускладнена субстанціальна синтаксема „об'єкт дії – вторинний предикат дії”.

З огляду на каузативну семантику базового предиката виокремлено чотири типи модального значення вторинної предикатної синтаксеми: 1) повинності, вимушеної необхідності – виражають вторинні предикати *бути змушеним, мусити, повинен* під впливом семантики базових каузативних предикатів *заставляти, зобов'язати, не дати змоги* та ін., а також дієслів каузації переміщення вторинного суб'єкта *веліти, відправити* тощо: *Велів [дідич] мені коні заложити* (С. Руданський); 2) можливості / неможливості – репрезентують

вторинні предикати *могти, не могли*, якщо в основній предикатемі функціонують базові каузативні дієслова (без або з часткою *не*) *дати змогу, допустити* тощо: *Патріарх дав змогу чоловікові **закінчити** свою **роботу*** (В. Шевчук); 3) бажаності – якщо базовий предикат вжито у формі імператива, а суб'єкт вторинної предикації – сам мовець: *Дайте мені змогу **побути** наодинці*; 4) схиляння до виконання певної дії – за наявності базових предикатів *переконати, умовити, попросити* тощо: *Молода їмость обіцяла селянам навчити їх **читати*** (Б. Лепкий).

Предикати каузації містять в аргументній позиції не лише інфінітиви, а й співвідносні відмінкові форми (Р. в., Зн. в., Д. в., Ор. в.): *Моряки просили **допомоги***; *Диспетчери заборонили **приземлення** літака*; *Дипломати сприяли **поверненню** моряків*; *Професор керував дипломною **роботою***; та прийменниково-відмінкові конструкції: „*про + зн. в.*”: *Ректор підписав наказ **про** нагородження студента*; „*до + р. в.*”: *Слідчий спонукав підлітка **до** свідчення*; „*на + зн. в.*”: *Студент одержав дозвіл **на** перескладання іспиту*; „*в + м. в.*”: *Син допомагав **в** роботі батькові*.

Похідні **субстанціальні синтаксеми зі значенням простору** (п. 4.2.1.3) означають місце формування або тривання ситуації, що її репрезентує основна предикатема. Вони сформовані з компонента, валентно зумовленого зредукованими предикатами власне існування (їхнє ядро становлять дієслова *бути, перебувати, існувати, жити*, а периферію – *траплятися, робитися, відбуватися, чинитися, здійснюватися* та ін.) і процесу (*сидіти, стояти, лежати*). Установлено, що функціонування вторинних просторових синтаксем зазвичай зумовлене згортанням однієї із сурядних частин СР: *А за **шатром** /.../ співає молодиця* (Т. Шевченко) / / *Молодиця перебуває за шатром, і вона співає*. Зазначена трансформація – найпростіший вид перетворень, оскільки редукується лише локативне дієслово й не зазнають змін морфологічна форма та лексичне наповнення просторових синтаксем.

З-поміж морфолого-синтаксичних варіантів просторової синтаксеми, ускладненої предикатними відтінками, домінантними засобами є прийменникові-відмінкові форми, які вказують на: 1) просторову близькість або віддаленість від просторового орієнтира (далі – ПО): „*при + м. в.*”; „*біля (коло, поблизу) + р. в.*”; „*одалік (від) + р. в.*”; „*поодаль (від) + р. в.*” та ін.; 2) розміщення щодо ПО: „*навкіл + р. в.*”; „*над + ор. в.*”; „*понад + ор. в.*”; „*перед + ор. в.*”; „*поза + ор. в.*”; „*з боку (від) + р. в.*”; „*обабіч + р. в.*”; „*уздовж + р. в.*”; „*всередині + р. в.*”; „*на + м. в.*” і под.; 3) особливості руху: „*до + р. в.*”; „*у бік + р. в.*”; „*перед + р. в.*”; „*вище + р. в.*”; „*понад + зн. в.*”; „*поза + ор. в.*”; „*між + зн. в.*” тощо; 4) рух щодо вихідного або кінцевого пункту: „*від + р. в.*”; „*з + р. в.*”; „*з-межи + р. в.*”; „*до + р. в.*”; „*по + зн. в.*”; „*у + р. в.*” та ін.; 5) рух у межах ПО: „*по + м. в.*”; „*уперек + р. в.*”; 6) наскрізний рух у просторі: „*через (крізь) + зн. в.*”; „*по + м. в.*”; 7) рух

услід за ПО: „за + ор. в.”; „позаду (позад) + р. в.”; „услід + д. в.” тощо; 8) рух паралельно ПО: „мимо (повз) + р. в.”; „попри + зн. в.”.

Засоби вираження локативної семантики охоплюють також: 1) прийменниково-відмінкові, безприйменникові форми прономінативних субстантивів (у формі М. в., Зн. в., Р. в., Д. в. і Ор. в.), а також прономінативні прислівники місця (з подальшою деталізацією семантичних відтінків), як-от: *Ми не повинні шукати ворогів посеред нас* (Із часопису); *Христя метнулася туди-сюди* (Панас Мирний); 2) числівниково-іменникові сполуки: *Межи двома горами та й річка тече* (Н. тв.); 3) відмінкові форми безприйменникового Ор. в.: *Пішла дібровою луна* (Т. Шевченко); 4) форми Ор. в. і Зн. в. іменника (зі значенням пересіченого локалізованого простору): *Стежиною можна зайти в ліс* (В. Вознюк); 5) безприйменниковий Р. в. (із семантикою частково локалізованого простору): *Фінішу українські ковзанярі досягли переможцями* (Із часопису); 6) прислівники: *Неподалік – широка долина*.

Значення **інструментальної причини** із суб'єктним відтінком (п. 4.2.1.4) мають відпредикатні іменники (на означення стихійних сил, технічних засобів, речовин, яким властива певна активність) у формі Ор. в.: *Вітром віднесло човен // Човен (є) віднесений, бо було вітряно (був вітер); Було вітряно, так що човен (є) віднесений*. Уживання інструментальної синтаксеми у вторинних функціях зумовлює потреба акцентувати увагу на виконавцеві дії, щоб він опинився в комунікативному фокусі як рема: *А берег ушитий каменем* (Т. Шевченко).

Вторинні синтаксеми з **посесивною семантикою** функціонують при базових предикатах дії, процесу, стану, якості, локативності. Вони конденсують у собі прихований двомісний предикат володіння, належності: *Стефчині коралі або коралі Стефки // Стефка має коралі; твоя душа // Ти маєш душу*. Саме морфологізовані прикметники, утворені від іменників, та прикметникові займенники (*його, її, мій* та ін.) посідають центральне місце в системі засобів посесивності.

Атрибутивно вживані іменникові компоненти у формі Р. в. репрезентують різноманітні відтінки присвійності, властиві всім кореферентним засобам: 1) власне належності: *Денис скоро купить землю Струків* (Б. Грінченко); 2) агентивної (авторської) належності: *У праці В. Матезіуса йдеться про комунікативні потреби мовця* (Із підручника); 3) іманентної присвійності: *Щоки дівчини були мокрі від сліз* (М. Івасюк); 4) належності особі певних дій (процесів, їхніх результатів): *Нинішній виступ судді рішучо не вдався* (Б. Лепкий); 5) посесивно-релятивне (на означення сімейних стосунків, дружби, соціальних чи службових взаємин): *Діти мачухи назирцем побігли за нею* (Б. Грінченко); 6) посесивно-кваліфікативне: *Не раз згадував Іван усмішку Ганнусі*; 7) посесивно-суб'єктне (належність суб'єктам дій як певних субстанцій): *Почулося знайоме*

човгання старого **бохтера** (І. Чендей); 8) посесивно-комотативне: У неї була усмішка **Мадонни**.

Посесивно-суб'єктно-предикатні синтаксеми (засіб вираження – прийменникові-відмінкові форми) репрезентують різноманітні значення у таких морфологосинтаксичних варіантах: 1) посесивно-суб'єктне: „в (у) + р. в.”; „від (од) + р. в.”: *Очі в посивілого ректора сяли від радості* (В. Фольварочний); 2) атрибутивногенеративне (належність особи чи предмета до певної категорії): „з + р. в.”, „в + м. в.”: *Як тая дівчина з доброго дому могла почувати себе в оцьому темному царстві Павла Кирикучки?* (Б. Лепкий); 3) атрибутивно-партитивне: „від + р. в.”: *Кім догризав голову від риби*; 4) атрибутивно-комітативне: „з + ор. в.”: *Тут же було розставлено глечики з питним медом* (В. Шевчук); 5) атрибутивнокорелятивне: „під + зн. в. + р. в.”: *Дід дивився очима під колір неба*; 5) атрибутивно-квалітативне чи посесивно-соціативне: „з + ор. в.”, „при + м. в.”, „у (в) + м. в.”, „у (в) + зн. в.”: *На небі громадилися хмари з грозою* (В. Барка).

Синтаксема на означення **предикатно-атрибутивно-об'єктних відношень** зазвичай виражена: 1) складними прикметниками на зразок *кароокий, сизокрилий*; 2) субстантивованими прикметниками, що мають контаміноване значення – вказівки на суб'єкт (об'єкт) дії і характеризувальної ознаки того самого суб'єкта (об'єкта): *Земля турботливих шанує* (Н. тв.) / / *Земля шанує тих, хто (є) турботливий*; 3) прийменниково-відмінковими формами (опорний іменник – здебільшого девербатив): „про + зн. в.”; „о + м. в.”; „за + ор. в.”; „до + р. в.”; „на + зн. в.”; „у (в) + р. в.”; „над + ор. в.”: *Біблія вчить любові до людини*.

Найглибшої перебудови зазнає похідна конструкція з **предикатно-атрибутивно-фабрикативними відношеннями**, оскільки морфологізований прикметник зовсім завуальовує первинну власне-семантичну функцію. Так, атрибут *мармуровий* походить від актанта із семантичною функцією засобу в реченні *Реставратори відновили сходи з мармуру* ← *Реставратори відновили сходи + Сходи були виготовлені з мармуру*. За умови немодифікаційного згортання вторинних предиката і суб'єкта дії про наявність прихованого предиката дії сигналізують компоненти (*сходи з мармуру*), які вжито при імпліцитному предикаті в тій самій формі, що й у вихідному ПР.

Предикатно-атрибутивно-інструментальні відношення (з відтінком знаряддя дії) виражають: 1) прийменниково-відмінкові конструкції: „за допомогою + р. в.”, „на + м. в.”: *Навчаю грі на гітарі* (Із часопису); 2) морфологізовані прикметники із вторинним значенням інструментальності: *Звідусіль лунав шабельний дзвін*; 4) субстантивовані прикметники: *Свою роботу вимірью зробленим* (Н. тв.). Причини ускладнення семантики інструментальних компонентів – зміна їхньої позиції в реченні та розширення арсеналу форм вираження інструментальності.

Синтаксеми з предикатно-атрибутивно-локативним значенням з'являються за умови формально-синтаксичного переміщення локативної синтаксеми у присубстантивну позицію ад'єктива, внаслідок чого відбувається згортання власне-локативного (*бути, перебувати, знаходиться, міститься, розташовуватися, опинитися*) або локативно-процесуального (*сидіти, стояти, лежати*) предикатів і приєднання дієслівного локативного постфікса до локативної субстанціальної синтаксеми, де постфікс стає прийменником. Спостережено, що лише прийменник виражає семантичні відношення між двома аргументами – носієм локативного стану або процесу й аргументом із функцією локатива, порівн.:

Са́д за́ домом так і манив до себе (І. Франко) // *Сад знаходиться за домом.*

Морфолого-синтаксичними варіантами синтаксеми з предикатно-атрибутивнолокативним значенням є: 1) прийменниково-відмінкові форми, що маркують такі відношення: а) атрибутивно-директивні (з відтінком спрямування ознаки): „від + р. в.”; „з + р. в.”; „на + зн. в.”; „до + р. в.”; „між + ор. в.”; „через + зн. в.”; „від + р. в. + до + р. в.”; „з + р. в. + до + р. в.”: *Їхав Леон Гаммершляг дорогою з Дрогобича до Борислава* (І. Франко); б) атрибутивно-локативні (із вказівкою на розташування об'єкта): „під + ор. в.”; „при + м. в.”; „з + р. в.”; „біля + р. в.”; „в (у) + р. в.”; „над + ор. в.”; „за + ор. в.”; „між + ор. в.”; „на + м. в.”: *Ще спала міцно при селі дорога* (П. Палій); в) атрибутивно-транзитивні (шляху руху): „по + м. в.”; „крізь (через) + р. в.”: *Дорога крізь хащі забирала багато сили* (М. Коцюбинський); 2) прикметники (з обов'язковою вказівкою на просторовий об'єкт): *Та щоб ніч українська бриніла діамантовим трепетом зір* (Є. Маланюк); 3) відприкметникові прислівники, якщо опорним словом є назва просторових або співвідносних із напрямком понять: *Шлях навпростець був коротшим.*

Синтаксеми в **предикатно-атрибутивно-адвербіальних позиціях** найчастіше бувають виражені відносними та відчислівниковими прикметниками, прислівниками та безприйменниковим Р. в.: *І мати слухають ночами бронхітне гавкання Бровка* (Є. Маланюк); *Перший сніг вкрив землю* (М. Лазарук); *Ліс восени подібний до веселки* (О. Логінова) тощо. Проте найширший спектр значень репрезентують прийменниково-відмінкові форми: 1) предикатно-атрибутивно-дистрибутивне (з відтінком призначення предмета): „до + р. в.”; „для + р. в.”; „проти + р. в.”; „на + зн. в.” та ін.: *Я стругав полиці під книги* (В. Барка); 2) предикатно-атрибутивнодименсивне (з відтінком міри, розміру предмета): „по + зн. в.”: *Полонину вкрила трава по пояс*; 3) предикатно-атрибутивно-інтенсивне: „у + зн. в.”; „на + р. в.”: *І линув степом спів у повен голос*; 4) предикатно-атрибутивно-сурсивне (з указівкою на походження предмета): „з + р. в.”; „від + р. в.”: *Сусіди казали лікувати коклюш повітрям від ріки* (М. Матіос); 5) предикатно-атрибутивно-темпоральне: „між + ор. в.”; „за + зн. в.”; „під + зн. в.” та ін.: *Здоров'я після хвороби потребує релаксації* (Із

часопису); 6) предикатно-атрибутивно-каузальне: „від + р. в.”; „через + зн. в.”: *Мене охопила радість від зустрічі з першою вчителькою*; 7) предикатноатрибутивно-рубрикативні (з відтінком виду діяльності): „з + р. в.”: *Ніхто не заважав йому [лікареві] писати популярний виклад з гігієни* (М. Коцюбинський); 8) предикатно-атрибутивно-квантитативне: *Се був молодець літ за 24* (І. Франко); 9) предикатно-атрибутивно-фінальне (з відтінком мети): „на + зн. в.”; „за + ор. в.”; „для + р. в.”; „до + р. в.”: *Управитель побачив шпаринку до власного рятунку* (М. Івасюк); 10) предикатно-атрибутивно-медіативне (із вказівкою на спосіб чи засіб виявлення ознаки): „через + р. в.”; „за допомогою + р. в.”; „з + ор. в.”; „на + м. в.”: *Програма передбачає роботу зі словниками*; 11) предикатно-атрибутивнотематичне (з відтінком теми оцінюваної ситуації): „з + ор. в.”; „в (у) + м. в.”; „на чолі з + ор. в.”: *Повстання під проводом Лук’яна Кобилиці увійшло в історію Буковини*; 12) предикатно-атрибутивно-ситуативне (з відтінком умови): „при + м. в. + р. в.”; „в + м. в. + р. в.”: *Море в сьайві місяця милувало око*.

У „Висновках” узагальнено результати дослідження.

Вторинна предикація виражає потенційні суб’єктно-предикатні відношення в модифікованому вихідному реченні та вторинні семантико-синтаксичні відношення між елементарними ПР. Системний опис асиметричних синтаксичних одиниць забезпечує запропонована методика аналізу, яка дає змогу об’єктивувати дослідження й установити ієрархію та моделі предикатом.

Предикатема – одиниця семантичної структури простого речення, що оформляє граматично акт думки й має такі ознаки, як суб’єктно-предикатна двочленність і пропозитивність у відображенні дійсності. У цьому аспекті просте речення – це форма вираження суб’єктно-предикатної структури основної предикативи [П₁] або комбінації щонайменше двох предикатом – основної та вторинної – у макропредикатомі: $\{[П_{1S1-P1}] \in (П_{2S1/2-P1/2})\}$.

Основна предикатема як семантико-синтаксична одиниця відображає мікросистему реальних суб’єктно-предикатних відношень в елементарному ПР з первинною предикацією – власне суб’єктних та власне предикатних. Їй властиві такі *формально-синтаксичні* ознаки: 1) наявність ознакових слів, що входять до предикативного центру як присудок або головний член односкладного речення; 2) здатність на ґрунті предикативного зв’язку поєднуватися з підметом (суб’єктом у семантико-синтаксичному плані); 3) репрезентація актуалізованих модальночасових значень. До *семантико-синтаксичних* ознак основної предикативи належать: 1) наявність базового предиката (дії, процесу, стану, якості, локативності, кількості); 2) валентна спроможність базового предиката, що виявляє характер предикативи та водночас указує на відповідні місця для

актантів та їхні семантичні функції; 3) характер предиката, що зумовлює семантичні, морфологосинтаксичні та морфологічні варіанти суб'єкта. У *функціональному плані* базовий предикат, указуючи на специфіку ситуації, визначає межі семантично елементарного ПР і структуру оформленої реченнєво пропозиції.

Вторинна предикатема – семантико-синтаксична одиниця, що відображає в модифікованому елементарному ПР мікросистему потенційних аналогів суб'єктно-предикатних відношень. Вона безпосередньо стосується вторинної предикації, сутність якої визначають структурно-функціональні особливості синтаксичних конструкцій, побудованих на вторинних семантико-синтаксичних відношеннях. Їхніми маркерами в сучасній українській мові слугують: прийменники у поєднанні з відпредикатними іменниками, сполучники та зв'язкові дієслова, які розглядаємо як *пропозитивні предикати з часовою, причиново-наслідковою та ін. валентністю*.

Вторинній предикатемі притаманні *формально-синтаксичні* ознаки: 1) наявність у структурі ПР ознакових слів або конструкцій з ними, потенційно спроможних трансформуватися в предикативний член; 2) репрезентація модально-часових значень відносного характеру та часткової персональності. Релевантними *семантико-синтаксичними* ознаками є: 1) наявність ознакового слова-синтаксеми невалентного / валентного (рідше) характеру; 2) походження вторинного компонента з вихідного елементарного ПР; 3) здатність вторинної предикатної синтаксеми до повного або часткового збереження своєї валентної спроможності, редукції та інших видозмін. *Функціонально* вторинні предикатемі уможливають: 1) вияв характеру макроситуації; 2) окреслення меж семантично неелементарного ПР та структури пропозиції, що має нереченнєве оформлення; 3) здатність до семантичної конденсації підрядної частини СР стосовно базового речення. Типологію вторинних предикатем установлено з огляду на характер вторинних семантико-синтаксичних відношень – предикатного, субстанціального та перехідного типів, зумовлених семантикою базового й вторинного предикатів, а також їхнього валентно прогнозованого оточення (особливо суб'єкта) і загальними відомостями комунікантів про ситуацію, яку позначає вторинна предикатема.

Найчисленніша група ускладнених ПР – синтаксичні одиниці, у яких між основною та вторинною предикатемами наявні вторинні предикатні семантикосинтаксичні відношення (їхні маркери – вторинні предикатні синтаксеми).

Адвербіальні синтаксеми, зберігаючи вихідне значення дії, процесу, стану тощо, виражають обставинну семантику. Вони постають унаслідок згортання предиката підрядної частини СР, що спричиняє появу відпредикатного

компонента, який відзначається лексичним паралелізмом із співвідносною формою.

За типом вторинних семантико-синтаксичних відношень предикатного типу адвербіальні синтаксеми об'єднано в групи, з-поміж яких продуктивними є: *темпоральні* (маркують одночасність / різночасність явищ та їхні кількісно-часові вияви), *причинові* (з'ясовують причину поширення ситуації); *цільові* (демонструють бажаний наслідок дії); *відповідності / невідповідності* (зіставляють явища в якісному або кількісному плані); *умовні* (виражають умову для реалізації певних явищ, подій тощо); *допустові* (містять указівку на реальну модальність і характер явища, яке суперечить повідомлюваному наслідкові); *зіставно-виокремлювальні* (обґрунтовують звуження / розширення обсягу означуваного поняття); *якісної характеристики дії* (вказують на інтенсивність ознаки, спосіб чи якість дії / стану); *порівняльно-асоціативні* (означають певну міру вияву зіставляваної ознаки між об'єктами однієї категорії або різних класів).

Атрибутивні синтаксеми вказують на відношення між ознакою та її носієм як виразниками граматичного атрибута і субстанції. Вони є результатом згортання предиката базового двоскладного ПР (найчастіше – якості), оскільки в присубстантивну позицію перетягуються компоненти з інших позицій речення. В українській мові атрибутивні синтаксеми утворюють систему численних семантичних і морфологічних варіантів (основний із них – прикметник; тоді як прийменниково-відмінкові форми, прислівник, інфінітив, дієприслівник успішно компенсують семантичну обмеженість прикметників і нюансують атрибутивні відношення).

Апозитивні синтаксеми (морфологічно – іменники) виражають предикатноапозитивні відношення та додаткові характеристики базового суб'єкта. Їх утворюємо внаслідок трансформації означальної підрядної частини, що містить предикат стану зі значенням тотожності або ідентифікації, в однослівний присубстантивний поширювач або в напівпредикативну субстантивну конструкцію.

Вторинні предикатні синтаксеми з кількісним значенням (основний морфологосинтаксичний варіант – числівники) – виразники квантитативних відношень між вихідними елементарними ПР, в одному з яких предикат кількості втрачає валентну здатність і функціонує як елемент складеного члена речення.

Вторинні предикатні синтаксеми модального типу неоднорідні за семантикою та морфологічним складом: 1) суб'єктивно-модальні – виражають констатувальну, гіпотетичну, переповідну, спонукальну модальності, суб'єктивну оцінку мовця (або співрозмовника), логічне впорядкування мовлення; 2)

суб'єктивнооб'єктивно-модальні – характеризують той самий денотат, звужуючи або розширюючи його семантику.

Показниками вторинних субстанціальних семантико-синтаксичних відношень між предикатами слугують вторинні субстанціальні синтаксеми, що з'являються за умови переміщення предикатного слова в іменникову позицію, у якій вони набувають функцій різних субстанціальних синтаксем, з одного боку, і зберігають властивості предикатів і семантику відношень між елементарними ПР – з іншого.

Синтаксеми з об'єктно-суб'єктивним значенням визначають семантико-синтаксичну конфігурацію неелементарних ПР із: 1) пасивною конструкцією, що містить ускладнену субстанціальну синтаксему, утворену в процесі переміщення об'єктної синтаксеми в суб'єктну позицію; 2) дуплексивом у 3н. в., що перебуває в подвійних синтаксичних зв'язках із головними членами речення, а в семантико-синтаксичному плані становить складну субстанціальну синтаксему *об'єкт дії – суб'єкт стану*; 3) предметними актантами, які в широкому контексті, крім об'єктного, виражають супровідне значення суб'єкта; 4) об'єктивним інфінітивом у сполученні з дієслівними предикатами *просити, прохати* та ін.; 5) синтаксично неподільними підметами-словосполученнями (із семантикою вибірконості / супровідності).

Основний морфолого-синтаксичний варіант вторинних субстанціальних синтаксем з адресатно-суб'єктивним значенням – вокативні синтаксеми, які сформувалися у процесі злиття двох елементарних ПР в одну ускладнену конструкцію з цільовими, темпоральними та об'єктивними відношеннями між предикатами. Вокативна синтаксема здебільшого іменує виконавця очікуваної дії адресанта чи маркує потенційного реалізатора дії-спонування, відомого з позамовної ситуації.

Синтаксеми з інструментально-суб'єктивним значенням виявляють функціональні зсуви інструменталія та переміщення його в суб'єктну (семантико-синтаксичну) і підметову (формально-синтаксичну) позиції. Основний засіб вираження – називний відмінок (на означення істоти) або орудний іменників абстрактного чи подійного значень, що вказують на стихійного реалізатора дії в пасивних конструкціях та деяких типах односкладних ПР, посідаючи позицію суб'єктивного детермінанта.

Локативні синтаксеми, виражені прийменниково-відмінковими формами або морфологізованими прислівниками синкретичного характеру, мають здатність поєднуватися з предикатами емоційного стану або стану навколишнього середовища, набуваючи при цьому додаткової суб'єктивної семантики.

Семантичне ускладнення ПР синтаксемами на означення вторинних семантикосинтаксичних відношень перехідного типу – результат поглиблення

суб'єктнопредикатної перспективи предикативної одиниці в межах згорнутої елементарної семантичної структури. У цьому разі позиції актантів посідають конструкції, що можуть слугувати найменуванням певного стану справ, а модифіковані предикатні синтаксеми набувають лише позиційної субстанціальності.

Синтаксеми суб'єктно-предикатного типу функціонують як еквіваленти номінативних однослівних підметів, які набувають потенційної здатності заповнювати лівобічну позицію суб'єкта й водночас зберігати імпліцитну предикатну ознаку в реченнях: 1) із суб'єктною номіналізацією; 2) зі зв'язковими дієсловами-предикатами; 3) зі складними іменниками та 4) інфінітивом у суб'єктних позиціях.

Об'єктно-предикатне значення найчастіше репрезентують вторинні синтаксеми, формально виражені об'єктними інфінітивами, які означають дію особи, не ототожнюваної із базовим суб'єктом дії, та девербативами і деад'єктивами в тотожній синтаксичній позиції. Субстанціально ускладнені локативні синтаксеми сформовані з компонента, валентно зумовленого зредукованим предикатом власне існування у вихідній підрядній частині СР, а їхня типова репрезентація – морфологізовані прислівники та прийменникововідмінкові форми в позиції детермінанта.

Предикатна синтаксема в інструментальній позиції (формально – іменник в орудному відмінку) вказує на стихійного реалізатора дії в пасивних конструкціях та деяких односкладних ПР. Вона вміщує семантику однієї з частин СПР та маркує причиново-наслідкові відношення.

Синтаксеми з посесивно-суб'єктно-предикатним значенням конденсують у собі прихований двомісний предикат володіння, належності, що виражає широкий спектр семантичних відтінків у численних морфолого-синтаксичних варіантах.

Предикатно-атрибутивно-субстанціальні синтаксеми (формально – безприйменниковий родовий, прийменниково-відмінкові форми, морфологізовані або субстантивовані прикметники, відприкметникові означальні прислівники) з'являються в разі переміщення субстанціального елемента у вторинну атрибутивну позицію, поглиблюючи його залежність від опорного пропозитивного іменника.

Атрибутивні синтаксеми предикатно-адвербіального типу стають носіями лише загальної ідеї атрибутивності, репрезентуючи семантику функціонального призначення предмета, темпоральну, каузальну, допустову, авторизувальну ознаки. Подібне переміщення супроводжує відповідний ступінь нейтралізації предикатів.

Перспективним напрямом подальших лінгвістичних студій видається визначення категорійної структури вторинної предикації, її функційного

діапазону, рангового структурування і ступенів диференціації категорійних величин, що відіграє важливу роль як для граматики української мови, так і загальної типології синтаксичних категорій. Отримані результати дослідження можуть стати основою формалізованого опису структур вторинної предикації для використання формально-граматичних моделей у процесі автоматизованого опрацювання мовного матеріалу й розпізнавання в текстах різносистемних мов.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Кульбабська О.В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія / Олена Кульбабська. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011. – 672 с.

Рец.: Мірченко М. Вторинна предикація у плані національної специфіки українського синтаксису / Микола Мірченко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т., 2011. – Вип. 547–548 : Слов'янська філологія. – С. 311–313.

2. Кульбабська О. Семантична валентність вторинного предиката у структурі простого ускладненого речення / Олена Кульбабська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка / В.М. Ожоган (відп. ред.) та ін. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2000. – Вип. 23. – С. 144–149.

3. Кульбабська О. Типи предикації в сучасній українській мові / Олена Кульбабська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / укл. : Анатолій Загнітко [та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 81–85.

4. Кульбабська О. Семантичні та синтаксичні особливості суб'єкта вторинної предикації / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Н.В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2003. – Вип. 170–171 : Слов'янська філологія. – С. 113–118.

5. Кульбабська О. Поліпропозитивні прості речення в сучасній українській мові / Олена Кульбабська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. : у 2-х ч. / укл. : Анатолій Загнітко [та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11, ч. I. – С. 158–163.

6. Кульбабська О. Відокремлення як формальний засіб вираження вторинної предикації / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2006. – Вип. 276–277 : Слов'янська філологія. – С. 396–402.

7. Кульбабська О.В. Вторинна предикація та засоби її вираження у простому реченні / О.В. Кульбабська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: зб. наук. пр. – Житомир : ЖДУ, 2006. – Вип. 27. – С. 108–111.

8. Кульбабська О.В. Прикметник як вторинний предикат у структурі українських паремій / О.В. Кульбабська // Філологічні науки : зб. наук. пр. / відп. ред. В.В. Герман. – Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2006. – С. 63–68.

9. Кульбабська О. Девербативи в акті предикації / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 321–322 : Слов'янська філологія. – С. 160–166.

10. Кульбабська О. Функціональні параметри вторинної предикативи у простому поліпропозитивному реченні / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 310–314.

11. Кульбабська О.В. „Уживати без порушення духа мови...” (Погляди М. Равлюка на додаткову предикацію в реченнях із партиципними формами) / О.В. Кульбабська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15 – С. 277–282.

12. Кульбабська О.В. Співвідношення номінації та предикації у складному слові / О.В. Кульбабська // Вісник Черкаського університету / В.П. Мусієнко (відп. ред.) та ін. – Черкаси : Черкас. нац. ун-т, 2007. – Вип. 116. – С. 27–34.

13. Кульбабська О. Девербативи в простому неелементарному реченні: функціонально-лінгвістичний аспект / Олена Кульбабська // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / ред. кол. : Сабодаш І.В. (відп. ред.) та ін. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2007. – Вип. 11. – С. 219–224.

14. Кульбабська О. Актуалізований епітет як засіб вторинної предикації в поетичному тексті / Олена Кульбабська // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. / за ред. проф. Л.А. Лисиченко. – Харків : ХНПУ, 2007. – С. 106–113.

15. Кульбабська О.В. Вторинна предикація в концепції І. Огієнка та в сучасних інтерпретаціях / О.В. Кульбабська // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. / ред. кол. : М.С. Тимошик [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : РВВ КПДУ, 2007. – Вип. IV. – С. 215–220. – (Серія історична та філологічна).

16. Кульбабська О.В. Атрибутивні конструкції як засіб вторинної предикації в поліпропозитивному простому реченні / О.В. Кульбабська // Шевченкознавчі студії : зб. наук. пр. / ред. кол. : Г.Ф. Семенюк (голова) та ін. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2007. – Вип. 10. – С. 188–195.

17. Кульбабська О.В. „Дієслівна енергія” засобів вторинної предикації в синтаксичній концепції О.О. Потебні / О.В. Кульбабська // Вісник Одеського національного університету / ред. кол. вип. : Т.Ю. Ковалевська (наук. ред.) та ін. – Вип. 3 : Філологія (мовознавство), т. 12. – Одеса : ОНУ, 2007. – С. 97–104.

18. Кульбабська О.В. Інфінітив як засіб предикації у структурі простого речення / О.В. Кульбабська // Вісник Дніпропетровського університету / гол. ред.

М.В. Поляков. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 13, т. 2. – № 4/2. – С. 129–135.

19. Кульбабська О. Вчення про скорочені речення в синтаксичній концепції Василя Сімовича / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. – С. 228–232.

20. Кульбабська О. Дихотомія термінів „предикація / предикативність” у сучасному мовознавстві / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 382–384 : Слов'янська філологія. – С. 73–78.

21. Кульбабська О. Класифікаційні критерії предикатних синтаксем у мовознавчій літературі (теоретичні засади) / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 428–429 : Слов'янська філологія. – С. 208–214.

22. Кульбабська О. „Коротке прислів'я – багатомовне” (Вторинні предикати як засіб „згущення думки” у паремійних висловленнях) / Олена Кульбабська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка / В. Ожоган (відп. ред.) та ін. – Кіровоград : РВВ КДПУ, 2008. – Вип. 75 (3). – С. 119–122. – (Філологічні науки. Мовознавство).

23. Кульбабська О.В. Предикація як критерій розмежування елементарності / неелементарності простого речення / О.В. Кульбабська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова / відп. ред. М.Я. Плющ. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. 4. – С. 66–77. – (Серія 10 : Проблеми граматики та лексикології української мови).

24. Кульбабська О.В. Внутрішньотекстовий смисл крізь призму предикації / О.В. Кульбабська // Мовознавчий вісник / МОН України; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; відп. ред. Г. Мартинова. – Черкаси, 2008. – Вип. 6. – С. 276–281.

25. Гуйванюк Н.В. Типологія наукових підходів до вивчення категорії предикації /

Н.В. Гуйванюк, О.В. Кульбабська // Мовознавство. – 2008. – № 4–5. – С. 55–63.

26. Кульбабська О.В. Динамізм системи вторинної предикації / О.В. Кульбабська //

Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. пр. / ред. кол. : В.І. Гончаров (відп. ред.) та ін. – К. : Знання України, 2008. – С. 23–28.

27. Кульбабська О.В. Асиметрія простого речення / О.В. Кульбабська // Культура народів Причорномор'я : научн. журнал / ред. совет : Толочко П.П. (председатель) и др. – 2008. – № 142. – Т. 1. – С. 421–423.

28. Кульбабська О. Сучасні інтерпретації категорії предикації в мовознавстві / Олена Кульбабська // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 61–73.

29. Кульбабська О. Критерій більшої / меншої складності речень як інструмент розмежування первинної та вторинної предикації / Олена Кульбабська // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. на пошану проф. Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя / МОН України; Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького; відп. ред. Г.І. Мартинова. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С. 276–286.

30. Кульбабська О. Вторинні предикати: лінгвальний статус, класифікація і репрезентація в сучасній українській мові / Олена Кульбабська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 70–75.

31. Кульбабська О. Основна предикатема як репрезентант первинної предикації в елементарному простому реченні / Олена Кульбабська // Вісник Прикарпатського національного університету / ред. рада : В. Грещук (голова) та ін. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2009. – Вип. XXI–XXII. – С. 92–96. – (Філологія. Мовознавство).

32. Кульбабська О. В. Семантичні та морфологічні варіанти темпоральних синтаксем у простому неелементарному реченні / О.В. Кульбабська // Наукові праці : наук.-метод. журнал / Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили: Дубова О.А. (голова) та ін. – Вип. 92, т. 105. – Миколаїв : ЧДУ, 2009. – С. 62–67.

33. Кульбабська О. Атрибутивні синтаксеми в лінгвістичному трактуванні Н.В. Гуйванюк / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – Вип. 475–477 : Слов'янська філологія. – С. 16–24.

34. Кульбабська О. Складні субстанціальні синтаксеми як маркери неелементарності простого речення / Олена Кульбабська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка / ред. кол. : О. Семенюк (відп. ред.) та ін. – Кіровоград : РВВ КДПУ, 2010. – Вип. 89 (4). – С. 164–168. – (Філологічні науки. Мовознавство).

35. Кульбабська О. Поняття „суб'єкт” у науковій лінгвістичній парадигмі / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – Вип. 496–497 : Слов'янська філологія. – С. 115–122.

36. Кульбабська О.В. Класифікаційні параметри простого неелементарного речення у синтаксичній концепції К.Ф. Шульжука / О.В. Кульбабська // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : Актуальні проблеми сучасної філології : зб. наук. пр. / наук. ред. К.Ф. Шульжук. – Рівне : РДГУ, 2010. – Вип. 18 : Мовознавчі студії. – С. 11–15.

37. Кульбабська О.В. Учення О. Потебні про інфінітив як „другорядний присудок у ділянці додатка” в аспекті категорійного синтаксису / О.В. Кульбабська // Вісник Харківського національного університету : зб. наук. пр. / ред. кол. : Безхутрий Ю.М. (відп. ред.) та ін. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – № 910. – Ч. 1. – С. 27–31. – (Мовознавство. Літературознавство).

38. Кульбабська О.В. Напівпредикативні конструкції як засіб компресії / О.В. Кульбабська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : зб. наук. пр. / відп. ред. М.Я. Плющ. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 7. – С. 191–195. – (Серія 10 : Проблеми граматики та лексикології української мови).

39. Кульбабська О.В. Інваріантність та варіантність: модель дослідження ситуації та її елементів / О.В. Кульбабська // Актуальні проблеми менталінгвістики : наук. зб. / відп. ред. В.Т. Скляренко. – К.–Черкаси : Брама, 1999. – С. 268–269.

40. Кульбабська О. Напівпредикативність як синтаксична категорія простого ускладненого речення / Олена Кульбабська // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців (Чернівці, 25–29 серпня 2002 р.) : зб. наук. ст. : ред. рада: М. Жулинський та ін. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 285–289. – (Мовознавство).

41. Кульбабська О. Вторинна предикація у структурі простого двоскладного речення / О. Кульбабська // Актуальні проблеми менталінгвістики : матеріали IV Міжнар. наук. конф. (Черкаси, 20–22 травня 2005 р.) / Черкас. нац. ун-т імені Б. Хмельницького / відп. за вип. Корновенко Л. – Черкаси, 2005. – С. 48–51.

42. Кульбабська О.В. Імплицитна предикація в поетичному тексті / О.В. Кульбабська // Актуальні проблеми дослідження граматики та лексикології : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (4–5 жовтня 2006 р.) / МОН України; Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського; ред. кол. : П.С. Дудик та ін. – Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2006. – С. 47–51.

43. Гуйванюк Н. Ситуація як денотат речення-висловлення / Ніна Гуйванюк, Олена Кульбабська // Семантика мови і тексту : матеріали IX Міжнар. наук.практ. конф. (26–28 вересня 2006 р.); ред. кол. : В.І. Кононенко (голова) та ін. – Івано-Франківськ : ВДВЦІТ, 2006. – С. 60–63.

44. Кульбабська О. Вторинна предикація як вияв принципу економії в мові / О. Кульбабська // Актуальні проблеми синтаксису : матеріали міжнар. наук. конф. (19–21 жовтня 2006 р.) : відп. за вип. Н. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 93–99.

45. Кульбабська О. Номіналізація як згортання предикації в позиції імені / О. Кульбабська // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. пр. /

Бойко Ю. [та ін.]. – Вип. 3 : у 2-х ч. – Ч. I. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – С. 291–295.

46. Кульбабская Е. Стилистический компонент в семантике предложений, осложненных средствами вторичной предикации / Елена Кульбабская // Вопросы славянской филологии : материалы междунар. научн. симп. (Клуж-Напока, Румыния, 15–16 июня 2007 г.) : тезисы докл. – Клуж-Напока, 2007. – С. 29–30.

47. Кульбабська О.В. Метафора як семантична основа „прихованої” предикації у художньому тексті / О.В. Кульбабська // *Ucrainica III. Současna ukrajinstika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. – 1. část. – Sborník článků. IV Olomoucké symposium ukrajinstů (28.–30. srpna 2008). – Olomouc : Univerzita Palackáho, 2008. – P. 95–100.

48. Кульбабская Е. Функции объектного инфинитива в простом семантически неэлементарном предложении / Елена Кульбабская // Актуальные тенденции в исследовании славянских языков, литератур и культур : материалы междунар. научн. симп. (Клуж-Напока, Румыния 19–20 июня 2008 г.). – Клуж-Напока, 2008. – С. 45–46.

49. Кульбабська О. Причинні синтаксеми в семантичній структурі простого речення (на матеріалі творів Б. Грінченка) / Олена Кульбабська // Творча спадщина Бориса Грінченка й українська національна ідея : матеріали Всеукр. наук. конф. (9–10 грудня 2008 р.) / Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2008. – С. 73–79.

50. Кульбабська О. Вторинні предикатні синтаксеми модального типу у структурі простого поліпропозитивного речення української мови / Олена Кульбабська // *Мово рідна, слово рідне : Prace naukowe ofiarowane Doktor Bożenie ZinkiewiczTomanek / pod red. O. Baraniwskiej, A. Falowskiego*. – Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009. – S. 131–136. – (Studia Ruthenica Cracoviensia : 3).

51. Кульбабська О. Теорія скорочених речень у трактуванні С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера: погляд крізь призму сучасності / Олена Кульбабська // Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри : матеріали Міжнар. наук. конф. (Кривий Ріг, 5–6 листопада 2009 р.) / МОН України; Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2009. – С. 437–443.

52. Kulbabskaja E.V. Стилистический компонент в семантике предложений, осложненных средствами вторичной предикации / Elena V. Kulbabskaja // *Studia Universitatis Babeş-Bolyai / editor coordinator : prof. dr. Ioana Both*. – Cluj-Napoca, 2009. – № 1. – S. 15–22. – (Philologia).

53. Кульбабська О. Інформативний обсяг простих речень з вторинною предикацією (на матеріалі мови творів Івана Франка) / Олена Кульбабська // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгресу, присв.

150річчю від дня народж. І. Франка (Львів, 27 вересня–1 жовтня 2006 р.) / відп. ред. І. Вакарчук. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Т. 2. – С. 414–424.

54. Кульбабська О. Синтаксемний склад простого речення у синтаксичній концепції Івана Вихованця / Олена Кульбабська // Проблеми сучасної функційнокатегорійної граматики : зб. наук. пр. на пошану чл.-кор. НАН України І. Вихованця / А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : Ноулідж, 2010. – С. 154–166.

55. Кульбабська О.В. Адвербіальні синтаксеми зі значенням зумовленості у граматичній концепції К. Ф. Шульжука / О.В. Кульбабська // Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов : матеріали Міжнар. науч. конф., присв. пам'яті проф. К. Шульжука (Рівне, 19–20 травня 2011 р.) : відп. ред. Г.М. Вокальчук. – Рівне, Оломоуц : ВЦ „Острозька академія”, 2011. – С. 33–37.

АНОТАЦІЯ

Кульбабська О.В. Вторинна предикація: семантична та морфологосинтаксична типологія. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10. 02. 01 – українська мова. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Чернівці, 2011.

До захисту представлений рукопис, присвячений актуальній проблемі семантичного та функціонального синтаксису – впливу предикації на ієрархізацію глибинних пропозитивних структур у простому неелементарному реченні.

Дисертація є першим в українському мовознавстві дослідженням вторинної предикації як маркера асиметричності простих ускладнених речень. Новим у роботі є системний опис класу мінімальних функціональних синтаксичних одиниць – первинних і вторинних синтаксем, зокрема, вперше представлено семантичну та морфолого-синтаксичну типологію вторинних синтаксем, утворених унаслідок різноманітних перетворень вихідних елементарних простих речень.

Запропоновано оригінальну методику аналізу, яка дає змогу об'єктивувати дослідження й описати типи і моделі предикатом як семантичних одиниць, що оформляють граматично акт думки та мають такі ознаки, як суб'єктнопредикатна двочленність і пропозитивність у відображенні дійсності. Вперше вторинну предикацію визначено як семантико-синтаксичну категорію простого неелементарного речення, що виражає потенційні суб'єктно-предикатні відношення у вторинній предикатемі модифікованого вихідного речення та

вторинні семантико-синтаксичні відношення між основною та вторинною предикатами.

Ключові слова: просте неелементарне речення, вторинна предикація, вторинні семантико-синтаксичні відношення, предикатема, синтаксема, семантична та морфолого-синтаксична типологія.

АННОТАЦІЯ

Кульбабська Е.В. Вторичная предикация: семантическая и морфологосинтаксическая типология. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени доктора филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины, Черновцы, 2011.

Реферируемая диссертация посвящена комплексному исследованию и обоснованию сущности вторичной предикации в рамках семантического и функционального синтаксиса. Актуальность темы обусловлена назревшей необходимостью изучения влияния предикации на иерархизацию глубинных пропозициональных структур.

В диссертации впервые в украинском языкознании проведен анализ вторичной предикации как маркера асимметричности простых осложнённых предложений. Новизна работы заключается в системном описании класса минимальных функциональных синтаксичних единиц – первичных и вторичных синтаксем; в частности, впервые представлена семантическая и морфологосинтаксическая типология вторичных синтаксем, появившихся в результате различных модификаций исходных семантически элементарных простых предложений.

Предложена оригинальная методика исследования для объективизации полученных результатов, описания типов и моделей *предикатем* – семантико-синтаксических единиц, которые грамматически оформляют акт мысли и демонстрируют субъектно-предикатную двучленность и пропозициональность в отображении действительности. На базе максимально широкого разнородного материала (простых неэлементарных предложений, собранных методом сплошной выборки из художественных произведений, публицистических и научных текстов, устного народного творчества, разговорной речи) автор приходит к выводу, что вторичная предикация – семантико-синтаксическая категория, выражающая потенциальные субъектно-предикатные отношения во вторичной предикатеме (модифицированном исходном предложении), а также вторичные семантико-синтаксические отношения предикатного, субстанциального и переходного типов между основной и вторичной предикатами. Маркерами указанных отношений в современном украинском

языке выступают предлоги в сочетании с отпредикатными существительными, союзы и глаголы-связки, которые функционируют как пропозициональные предикаты с темпоральной, причинно-следственной и др. валентностью. Конкретизации семантикосинтаксических отношений способствуют также лексическое значение вторичных синтаксем и конситуация.

Вторичные предикатные семантико-синтаксические отношения репрезентируют адвербиальные, атрибутивные, аппозитивные, количественные и модальные синтаксемы. В частности, самая многочисленная группа – адвербиальные синтаксемы, которые, сохраняя исходное значение действия, процесса, состояния и т. д., выражают обстоятельственную семантику (времени, причины, соответствия / несоответствия, условия, уступки, а также сопоставительно-выделительную, качественную сравнительно-ассоциативную характеристики). Они появляются в результате свёртывания предиката придаточной части сложного предложения, сохраняя лексическую основу исходной формы.

Маркерами *вторичных субстанциальных семантико-синтаксических отношений* между предикатами служат неэлементарные субстанциальные синтаксемы, образующиеся в процессе перехода предикатного слова в позицию существительного, контаминируя, с одной стороны, функции различных субстанциальных синтаксем – субъекта и объекта, субъекта и адресата, субъекта и инструмента, субъекта и локатива, а с другой – проявляя особенности предикатов и семантику отношений между элементарными простыми предложениями.

Позиции актантов в предложениях со *вторичными семантико-синтаксическими отношениями переходного типа* занимают конструкции с поссессивным, субстанциально-предикатным, предикатно-атрибутивно-субстанциальным и предикатно-атрибутивно-адвербиальным значениями. Все они выражают пропозициональную семантику, а модифицированные предикатные синтаксемы приобретают только позиционную субстанциальность.

Полученные результаты исследования могут стать основой для формализованного описания структур вторичной предикации в различных языках.

Ключевые слова: простое неэлементарное предложение, вторичная предикация, вторичные семантико-синтаксические отношения, предикатема, синтаксема, семантическая и морфолого-синтаксическая типология.

SUMMARY

Kulbabska O.V. Secondary predication: semantic and morphologicosyntactic typology. – Manuscript.

Dissertation for a Doctoral Degree in Philology: Speciality 10.02.01 – The Ukrainian Language. – Yuriy Fed’kovych Chernivtsi National University, Ministry of education and science, youth and sport of Ukraine, Chernivtsi, 2011.

Manuscript is presented for the defence of the thesis and is dedicated to the actual problem of functional syntax, that is the influence of predication on hierarchy of deep propositional structures.

The dissertation is the first complete description of secondary predication as a marker of asymmetry of the simple extended sentences in Ukrainian linguistics. A systematic description of the class of minimum functional syntactic units, primary and secondary syntaxemes is new in the thesis. Namely, it is the first research that presents a semantic and morphologico-syntactic typology of secondary syntaxemes, formed as a result of various transformations of initial semantically elementary simple sentences.

The original method of analysis enhances the objectivity of the research and allows describing the types and models of predicatemes as semantic units. Grammatically they form the act of thinking and have such features as integrity, binomination and propositional character in the reflection of reality. For the first time, secondary predication is defined as semantic-syntactic category of simple nonelementary sentence which expresses potential subject-predicate relations in secondary predicateme (modified initial sentence) and secondary semanticsyntactic relations between primary and secondary predicatemes.

Key words: a simple nonelementary sentence, secondary predication, secondary semantic-syntactic relation, predicateme, syntaxeme, semantic and morphologicosyntactic typology.